

Bildet av Jerusalem i Jesaja 1:21-28

av

Kenneth Hansen

Veileder: Prof. Helge S. Kvanvig

Fordypningsoppgave ved Teologisk Fakultet – Teol4901

Universitetet i Oslo

Høsten 2010

Takk,

Til veilederen min Prof. Helge S. Kvanvig for et hyggelig samarbeid denne høsten. Takk også til staben i Borge menighet for hjelp til å tilpasse arbeidet slik at jeg har fått tid til både å arbeide og studere disse årene. Tusen takk også til mor og far for deres støtte i de til tider slitsomme arbeidsdagene. Til slutt vil jeg takke min kjære Marie – du gir alt mening!

¹

---

¹ Hansen, K. Jerusalem 28.10.2010

Herren har grunnlagt Sion,
og der skal de vergeløse i hans folk
finne et tilfluktssted

Jesaja 14:32

Innholdsfortegnelse

Innholdsforegnelse.....	4
Kapittel 1.....	6
Innledning	6
Presentasjon av oppgaven og metode	6
Kapittel 2.....	9
Jesajaboken - tekstanalyse	9
Tekstkritikk.....	10
Avgrensning og litterær sammenheng	10
Litterærkritikk	11
Redaksjonshistorie	13
Oversettelsen	14
Tekstens form og struktur	14
Tekstgjennomgang.....	16
Kapittel 3.....	21
By og land	21
Kapittel 4.....	28
Jerusalem som rettferdsbyen.....	28
Sosial rettferdighet	28
Begrepet brukt hos Jesaja	29
Kapittel 5.....	32
Ulike bilder av David	34
Deuternomistene	35
Kronistene.....	37
Kapittel 6.....	39
Tempelet.....	39
Tempelet hos Deuternomistene.....	39
Kronistene og Jesaja.....	40

Jerusalemkulten	41
Salmene	42
Jesaja	45
Kapittel 7	47
Assyrernes beleiring	47
Kapittel 8	52
Avslutning	52
Litteraturliste	54

Kapittel 1

Innledning

I hele mitt liv har jeg blitt bombardert med nyhetsendringer, avisartikler, radiorepotasjer, bilder og debatter om konflikten i Midtøsten. For en som ikke har opplevd seksdagerskrigen i 1967, henrettelsen av de israelske atletene i München 1972 eller husker noe særlig av Oslo-avtalen i 1993 er det ikke lett å orientere seg om hva som ligger i bakgrunnen for en slik konflikt.

Høsten 2010 fikk jeg anledning til selv å besøke Israel og de palestinske områdene, og dette skapte et ønske om å skrive noe relatert til dette spesielle stedet. Det var ikke lett å komme frem til en mulig vei for å løse en slik oppgave, da det fort viste seg at det eksisterte et hav av muligheter for å arbeide med denne problemstillingen. Derfor valgte jeg å søke i mitt eget fag; teologien, etter en løsning.

Når jeg tenker på Jerusalem, har jeg med min kristne bakgrunn, lett for å tenke i himmelske baner. Men jeg innså fort at dette er et spennende felt å arbeide med, og da særdeles innenfor Det gamle testamentet. Her har Jerusalem en særstilling, og er et viktig tema igjennom de bibelske skriftene. Det ble naturlig for meg å velge utgangspunkt i Jesaja, da jeg tidligere har arbeidet med denne profeten. Valget av nettopp Jesaja 1:21-28 ble etter hvert ganske enkelt å ta, da denne teksten tar for seg flere spennende aspekter ved Jerusalem, og dermed kunne få dekket en ganske viktig ”tråd” igjennom skriftene. Derfor har jeg endt på problemstillingen ”Bildet av Jerusalem i Jesaja 1:21-28”. Det viste seg også å være en lur idé og legge fokuset på en bibeltekst, da området er massivt. Det både er og har vært skrevet ufattelig masse om Jerusalem, og det hadde vært lett å spore av uten noe(n) til å holde meg tilbake. Derfor fungerte bibelteksten som en veiviser til å lede meg på den rette stien.

Presentasjon av oppgaven og metode

Så å si alltid når man skriver en bibelfaglig oppgave havner man i konflikten mellom hva tekstene selv sier og hva som historisk har blitt overlevert. Ikke minst gjelder dette i denne oppgaven, da det ofte ikke er harmoni mellom det litterære og det historiske. Man kunne tatt utgangspunkt i en tradisjonshistorisk tilnærmingssmåte, men da ville det nok ikke vært naturlig å legge fokuset på en spesiell tekst slik jeg har gjort. Jeg har dermed havnet på en litterær skrivemåte, hvor det er hva tekstene sier som er i fokus. Dette betyr ikke at oppgaven er blottet for historiske opplysninger, men at jeg har prøvd å legge mest mulig vekt på hva slags bilder som blir gitt i de ulike tekstene. Dette betyr også at jeg er nødt til å ta stilling til de

forskjellige tradisjonene som eksisterer i Det gamle testamentet, være seg deuternomistene (forfatterne av Deuternomium, Josva, Dommerne, 1 og 2 Samuelsbok og 1 og 2 Kongebok), kronistene (forfatterne av Esra, Nehemja og 1 og 2 Krønikerbok), salmetradisjonen og Jesaja. Derfor når jeg snakker om Kong David, Tempelet og Jerusalemskulten har jeg systematisk gått igjennom de ulike bildene som finnes i de forskjellige tradisjonene og dens skrifter.

Jeg ønsker å finne ut av om Jesaja 1:21-28 kan være en god tekst å bruke for å undersøke Jerusalem i Det gamle testamentet. I denne teksten blir Jerusalem knyttet til rettferdighetsbegrepet, og dermed ønsker jeg å finne ut av hva slags rettferdighet det er Jesaja kan ha i tankene, og ikke minst hva som kan ha preget Jesaja og hans forståelse av Jerusalem. Jeg ønsker å se om Jesaja kan ha blitt påvirket av Siontradisjonen, og vil prøve å forstå hva denne teologien går ut på. Jeg ønsker også å se om det finnes noen likheter med den nære Østens byideologi, og hva Det gamle testamentet sier om og forstår Jerusalem.

For å få til dette har jeg satt opp følgende slagplan:

Kapittel 2 dreier seg om teksten og Jesajaboken. Her har jeg gjennomført en tekstanalyse, hvor jeg plasserer 1:21-28 inn i sin kontekst og analyserer litterærkritisk, redaksjonskritisk og ser på form og struktur. Deretter har jeg en tekstgjennomgang hvor jeg trekker frem de viktigste og tyngste ordene i teksten. Dette er for å sette tidlig fokus på det viktige, og ikke minst avgrense hva jeg senere skal trekke frem.

Jeg følger så opp med et kapittel jeg har kalt for By og Land. Her ser jeg på byideologien som eksisterte i de nærliggende kretser til Israel. Det vil komme frem at tankesettet i den mesopotamiske verden og syn på byer i det gamle testamentet (spesielt i Salmenes bok) går godt overens. Det vil her komme frem at en by er et administrativt og åndelig sentrum, og at dette gjerne er inkarnert i kongeskikkelsen. Jeg vil i den forbindelse da se på Gen 14, hvor det fortelles at Abram møter prestekongen Melkisedek.

Kapittel 4 omhandler Jesajateksten, og jeg ser her på rettferdighetsbegrepet. Rett og rettferd er et ordspill som uttrykker sosial rettferd, og det kommer frem her at dette ofte er knyttet til kongen, og ikke minst som et krav til hvordan kongen skal regjere. Ut i fra dette, vil det komme til syne en forventning om den nye David.

Dermed tar jeg for meg Kong David i det neste kapittelet. Jeg vil først si noe generelt om kongeideologien i Israel, og deretter se på hva slags bilde man finner av David i de bibelske kildene. Et viktig punkt er selvfølgelig erobringen av Jerusalem, og etableringen av Davids

by. I kapittel 6 vil jeg så ta for meg arkens inntog til byen, og dermed etableringen av tempelet. En av de viktige tradisjonene når det kommer til Jerusalem, er den som oppstod i dens kultusliv. Jeg vil derfor ta opp Siontradisjonen, og prøve å vise at Jesaja nok er påvirket av den, men kanskje vel så mye av David tradisjonen som Sion.

I kapittel 7 omtaler jeg den assyriske krisen. Jeg har valgt å ta for meg denne delen til slutt, fordi det er mye lettere å forstå denne krisen med det tidligere materialet i sekken.

Når det kommer til bibelsitater har jeg selv oversatt hovedteksten, Jes 1:21-28, mens de øvrige er hentet fra Bibelselskapets 1978 oversettelse. Det hebraiske materialet er hentet fra programmet BibleWorks, hvor jeg har brukt WTT, eller Biblia Hebraica Stuttgartensia (kalt TM i oppgaven).

Kapittel 2

Jesajaboken - tekstanalyse

Ingen profet har hatt større innflytelse på ettertiden som Jesaja. I Det nye testamentet er det Jesaja som det blir oftest referert til, og til og med på FNs hovedkontor i New York finner man et Jesaja sitat over døren. Men hvem var han? Det er ikke så mye vi kan si sikkert om han, men sannsynligvis var han en velutdannet mann fra Jerusalem som hadde god tilgang til kongehuset. Kap 8:3 forteller oss at han var gift, og konen hans kalles for **יְנִיאַה** - en profetinne. I samme perikope fortelles det at han fikk en sønn som **יְהוֹה** - YHWH sa skulle kalles for **בְּרִי חַשְׁמֶל** - "Brått bytte, rov i hast". Vi får også høre om enda en sønn i Kap 7:3 som kalles for **יִשְׁאָר יְשׁוּבָה** - Sjeaar-Jasjub. Han virket mest sannsynlig fra dødsåret til Kong Ussia (Kap 1:1), som har blitt datert til ca 736 BCE,³ til kort tid etter assyrernes beleiring i år 701 BCE; altså om lag 40 år.⁴ Hovedbudskapet til Jesaja er motstanden mot kongehuset, og spesielt hvordan ledelsen drev krigspolitikk. Blant annet sies det at han gikk barbeint og naken i tre år for å advare Jerusalem om assyrerne (Kap 20).⁵ Han er også en utrettelig forkjemper for de fattige i samfunnet, slik det er beskrevet spesielt innenfor den aktuelle bolken kap 1-12.

² Michelangelos Jesajafreske i det Sistinske kapell, Vatikanmuseet: URL: <http://www.italian-renaissance-art.com/Prophets.html>

³ Barstad, 2003, side 249

⁴ Tångberg, A og Kartveit, M, 2003, side 252

⁵ Tångberg, A og Kartveit, M, 2003, side 253

Jesaja er også en Jerusalemprofet, det vil si at han baserer de fleste av sine profetier nettopp i forbindelse med denne byen. Derfor er Jesaja interessant i en studie av Jerusalem.

Tekstkritikk

På slutten av 1946 eller begynnelsen av 1947 fant noen beduiner 19 kopier av Jesaja i Qumran, hvor de fleste av disse er fragmentariske, bortsett fra den som kalles 1QIsa.⁶ Denne rullen blir datert til siste del av det andre århundre BCE, mellom 125-100.⁷ Det er faktisk en komplett Jesaja tekst som har blitt funnet, og den befinner seg nå på Israel Museum ved Universitetet i Jerusalem. Denne teksten inneholder en dialekt av hebraisk og den bærer preg av å være modifisert i språket for å tilpasses den dialekten som essenerne i Qumran snakket på denne tiden.⁸ TM, som i denne oppgaven vil bli brukt, ligger svært nær teksten fra Qumran. Det er allikevel et par ting det er verdt å merke seg; i v.27 er ordet וְשִׁבְיָהּ lik ἡ αἰχμαλωσία αὐτῆς. På gresk betyr dette ordet fangenskap, noe som antyder at de som vender tilbake fra fangenskap skal bli forløst. En mulighet er også å oversette det hebraiske ordet שׁוֹב som innbyggere, som det er gjort i en syrisk tekst ifølge noteapparatet. Det er mulig at dette kan stemme, med det er ikke nødvendig å bruke ordet på denne måten. Det er verdt å merke seg at i det norske bibelselskaps oversettelse fra 1930 antydes det nettopp at det er innbyggerne det er tale om; ”Sion skal forløses ved rett, og de omvendte der ved rettferdighet”, hvor det pekes tilbake til de i Sion. Vedrørende vers 28 står det i apparatet at וְשִׁבְרָה - ”undergang” kan brukes i en verbform, og dermed få betydningen ”skal ødelegges”. Jeg velger å ikke følge det første forslaget, men velger å bruke ”skal ødelegges”, ellers så følger jeg TM.

Avgrensning og litterær sammenheng

Selve teksten kan se ut til å være en lukket enhet, men Otto Kaiser har hevdet at dette ikke er tilfellet. Han mener at selve hovedverset er vv.21-23a, mens v. 24 og 25 er et senere tillegg for å tydeliggjøre dommen som blir gitt. v.26 og v.23b er lagt til for å fortelle om en frelsens tid, og til slutt så ble vv.27-28 lagt til for å fremme prinsippene for frelsen.⁹ Joseph

⁶ Anchor Bible Dictionary, Volume 31992, side 470-471

⁷ Anchor Bible Dictionary, Volume 41992, side 471

⁸ Miller, Fred, Qumran Isaiah Scroll, URL : <http://www.ao.net/~fmoeller/qa-tran.htm>

⁹ Kaiser, 1983, side 41

Blenkinsopp er enig i Kaisers analyse, og tar også med vv.28-31 som en kommentar til resten av teksten. Han sier dette er et bevis på at det har forekommet endringer i det overleverte Jesaja materialet.¹⁰ Vi må se denne teksten sammen med de nærliggende tekster og hele kapittel 1 har vært sett på som et sammendrag av Jesajas budskap,¹¹ og dette tror jeg også er en god observasjon. Allerede i åpningsversene blir vi satt rett inn i tilstanden rundt år 701, hvor vi får høre i 1:7 at אֶרֶץ כְּסִף שְׁמֶמָה - landet var øde. Dette er interessant for det viser hva Jesaja var opptatt av; folket hadde forlatt YHWEHs rettferdige sti, og dermed ble landet øde; folketomt. Det kan også nevnes at John D.W. Watts anser 1:1 – 1:23 og deretter 1:24 – 1:31 som enheter.¹² Utgangspunktet som jeg har i denne oppgaven vil være primært at 1:21 - 26 er en enhet, og hvor vv.27 og 28 er kommentarer som er senere tillegg. Den todelte dommen man finner i disse siste versene gir en validitet til det som blir sagt i vv.21-26, og det spesielt i tiden som redaktøren skriver. Dette viser da at Guds løfte og Guds straff fortsatt er reell.¹³

Litterærkritikk

Hva er autentiske Jesaja ord? Og hva er senere tillegg av diverse redaktører? Dette er spørsmål som bibelforskere har stilt seg opp igjennom årene. I Jesus Siraks bok fra ca 130 BCE fortelles det om ”den store og troverdige profeten Jesaja”, noe som gjør det klart at Sirak mener det er Jesaja som er opphavet til hele boken (Sir Kap 48).¹⁴ Selv om de fleste teologer er enige om at dette nok ikke stemmer, så finnes det forskjellige ytterpunkter i forskningen. Den allerede nevnte Otto Kaiser vil påstå at innenfor Kap 1-39 finnes det ingen gitt grunn til at man skal tro at noe er genuint stoff fra profeten Jesaja.¹⁵ Og på den andre siden har vi P. Irvine og J.H. Hayes som vil påstå at alt bortsett fra Kap 34-35 og 36-39 er ekte Jesaja materiale.¹⁶ Men de fleste andre befinner seg noe midt imellom av disse påstandene. Det er jo også en debatt som går på om det i det hele tatt er relevant for budskapet i Jesaja boken hvem

¹⁰ Blenkinsopp, 2000, side 187

¹¹ Tånberg, A og Kartveit, M, 2003, side 253

¹² Watts, John. D.W, 1985, side 11 og 22

¹³ Kaiser, 1972, side 21

¹⁴ Sirak referert i Tångberg, A og Kartveit, M, 2003, side 253

¹⁵ Kaiser, 1983, side 1-10

¹⁶ Barton, 1995, side 14

som forfattet de ulike delene, noe som B.S. Childs vil påstå at det ikke er med sin kanoniske lesning av Skriften.¹⁷

Selv om det har vært uenighet på dette spørsmålet har det allikevel vært en vanlig metode å dele Jesajaboken inn i tre store deler. Den første delen er den nevnte Kap 1-39, som man har pleid å kalle for første Jesaja, eller protojesaja. Den andre delen er Kap 40-55- deuterokesaja, og Kap 56-66-tritokesaja. Den siste delingen er det også en debatt om, og noen vil vurdere deuterokesaja og tritokesaja som en samlet enhet.¹⁸ Professor John Barton mener at det er så åpenlyst at Kap 40-66 er av en annen forfatter enn Jesaja at han ikke engang vil ta dette opp i sin kommentar til Jesaja.¹⁹

Protojesaja har sitt hovedanliggende; den syrisk-eframittiske krigen.²⁰ Den omhandler også ikke minst den allerede nevnte assyriske beleiringen av Jerusalem. Denne delen omhandler da også den tiden som Jesaja angivelig selv levde, og dermed er det nærliggende å anta at dette er mer ”genuine” Jesaja ord. Her finner vi også en rekke messianske tekster, som dermed har fått store konsekvenser for den kristne forståelse av Jesaja (kap 7;9 og 11). I Deuterokesaja skiftes fokuset fra assyrerne til babylonerne, og den kommende dommen er allerede et faktum. Derfor er det i disse kapitlene trøsten som dominerer.²¹ Tritokesaja er mer opptatt av oppbyggelsen av Jerusalem, og at folket skal vende tilbake. Dermed antar man at denne stammer fra annen tempel periode, altså i ettereksilsktid.²²

Det finnes også andre bolker som stikker seg ut som spesielle og særegne. Kapittel 24 – 27 kalles gjerne for Jesajaapokalypsen. Denne delen har sannsynligvis vært en selvstendig ”bok”, og er trolig tatt inn i Jesajaboken på grunn av frelsesforkynninga for Sion (24:23; 26:1-6;27:13). Dette er i slekt med bruken av Sionmotivet ellers i Jesaja.²³ Og da er vi ved selve kjernen av det som binder delene sammen, nemlig fokuset på Jerusalem og dens rolle i frelsesforløpet. Derfor er det veldig viktig å kjenne til det bildet som Jesaja lager av Jerusalem for å ha en god hermeneutisk nøkkel til hans bok.

Jesaja 1,21-28 faller da innunder protojesaja, og den vil da være en føreksilsk tekst. Det er vanskelig å datere den men den er mest sannsynligvis fra begynnelsen av Jesajas virke.

¹⁷ Childs, B, S, 1979, side 82-83

¹⁸ Barstad, 2003, side 203

¹⁹ Barton, 1995, side 13

²⁰ Barstad, 2003, side 203

²¹ Barstad, 2003, side 205

²² Barstad, 2003, side 205-206

²³ Tångberg, A og Kartveit, M, 2003, side 249

Redaksjonshistorie

John Barton deler inne protojesaja i flere deler, nemlig 1-12; 13-23; 24-27; 28-31; 32-33; 34-35 og 36-39.²⁴ Dette betyr at med Bartons skjematiske oppbyggelse befinner vår tekst seg i den første av disse bolkene. Grunnlaget for hans inndelinger ligger i de ulike kapitlenes tematiske innhold. Siden utfordringen med denne oppgaven er å se på Jesajas syn på Jerusalem vil det primært dreie seg om kap 1-12, siden den aktuelle teksten befinner seg nettopp her. Man kan si at dette tekstområdet omhandler den nåværende og den fremtidige skjebnen til Jerusalem.²⁵ Teksten gir både et indre og ytre perspektiv på fiender, og Kaiser finner tre paralleller til motstandere og fiender; i Mika 5:8 som tar for seg ytre fiender; וְכָל-אֹיְבֵי יִפְרָחוּ - ”må alle dine fiender bli kuttet ned” og i Jesaja 59:18 og Nahum 1:2,8 som taler om indre fiender.²⁶ Det er all grunn til å tenke at teksten taler om både den indre interne ledelsen, som tar imot bestikkelser og forsømmer sine oppgaver, og de utenforliggende kreftene som skal ødelegge byen. YHWH vil bruke andre nasjoner for å rense Jerusalem for uretten, noe som også blir tydelig i fortellingen om beleiringen i 701 (se nedenfor). Som nevnt er kapittel 1 i Jesajaboken brukt som et sammendrag for resten av boken, her finner vi det viktigste budskapet boken har å komme med. Folket har falt fra rettferdighetens sti, og dermed YHWHs ordning. Kapittelet begynner med en introduksjon til boken, som Kaiser mener ikke kan stamme fra Jesaja selv, da det ville vært rart om han gav en slik informasjon om sitt liv og virke selv.²⁷ Det dukker også opp en ny introduksjon i kap 2:1, og dermed blir det vanskelig å si om kap 1 en gang i tiden inneholdt en liten samling på egenhånd, eller om profetiene som den innehar egentlig hadde en plass blant budskapet som begynner med kap 2:1 og frem til kap 32.²⁸ Dermed er det grunn til å anta at en redaksjonsjobb er gjort her for å bruke dette kapittelet som et sammendrag av resten av boken, og spesifisere Jerusalem og Juda som hovedadressaten av Jesajas budskap.²⁹

Helge S. Kvanvig sier at det finnes to typiske gjennomgangstemaer i GT når det kommer til de profetiske bøkene; det være seg et valg mellom YHWH og avguder og at Israel har forbrutt

²⁴ Barton, 1995, side 16

²⁵ Kaiser, 1983, side 40

²⁶ Kaiser, 1983, side 41

²⁷ Kaiser, 1972, side 1

²⁸ Kaiser, 1972, side 1

²⁹ Kaiser, 1972, side 1

seg på YHWHs grunnleggende rettsordning.³⁰ Slik det allerede har kommet til uttrykk er det helt tydelig at teksten havner innenfor den siste kategorien. Jeg skal komme nærmere tilbake til dette, men det spesielle i denne teksten er at nettopp rettsordningen er knyttet til Jerusalem, til en by.

Oversettelsen

<p>אֵיכָה הִיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נְאֻמָּנָה מִלְּאֲתֵי מִשְׁפָּט צֶדֶק יִלְוִין בָּהּ וְעֵתָה מִרְצָחִים: ²² כִּסְפָךְ הָיָה לְסִיגִים סִבְאָךְ מִהוּל בְּמִים: ²³ שְׂרִיף סוֹרְרִים וְחִבְרֵי גִּנְבִּים כָּלֹּ אֹהֵב שָׁחַד וְרֹדֵף שְׁלֹמֹנִים יְתוֹם לֹא יִשְׁפֹּט וְרִיב אֶלְמָנָה לֹא־יָבֹא אֲלֵיהֶם: פ ²⁴ לָכֵן נֶאֱמַר הָאֲדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוּא אֲנַתְּם מִצָּרֵי וְאִנְקָמָה וְאֲשִׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאֶצְרֶךְ כֶּבֶד סִיגֶיךָ וְאֶסִּירָה כָּל־בְּדִילֶיךָ: ²⁵ וְאֲשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כִּבְרָאשְׁנֵה־מְאוֹיְבֶיךָ וְיַעֲצִיף כִּבְתָּחֻלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקְרָא לְךָ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נְאֻמָּנָה: ²⁷ צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה וְשִׁבְיָהּ בְּצֶדֶקָה: ²⁸ וְשֹׁבֵר פְּשָׁעִים וְחַטָּאִים יַחֲדוּ וְעֲזָבִי יְהוָה יִכְלֹו:</p>	<p>Å, hvordan ble den trofaste by en prostituert, hun som var full av rett, rettferdighet hvilte i henne, nå mordre! ²² Ditt sølv har blitt til slagger, din vin tynnet med vann, ²³ dine ledere har blitt egenrådige og venner med tyver, alle elsker bestikkelser og jakter etter gaver. De forsvarer ikke den farløse og en enkes sak kommer ikke foran dem. ²⁴ Derfor uttaler Herren, YHWH, hærskares Gud, Israels veldige: Ve, Jeg vil sørge over mine motstandere og hevne meg på mine fiender. ²⁵ Og jeg vil vende min hånd mot deg og smelte bort slagget som med lut og ta bort alt ditt bly. ²⁶ Og Jeg vil igjen gi deg dommere som i den første tid, og dine råds menn som i begynnelsen, siden skal du bli kalt rettferdighetens by, en trofast by. ²⁷ Sion skal bli satt fri av rett og de som vender tilbake av rettferdighet, ²⁸ og rebeller og syndere skal ødelegges, og de som forlater YHWH går til grunne.</p>
---	---

Tekstens form og struktur

Dette er en type domstekst som man ofte finner i de profetiske bøkene. Den består av to hovedsekvenser; en situasjonsbeskrivelse (innledet med en innledning) og et fremtidsutsagn (bryter med situasjonsbeskrivelsen ved bruk av et overgangsutsagn).³¹ På denne måten kan vi sette opp teksten slik:

³⁰ Kvanvig, H.S, 2008, side 1

³¹ Kvanvig, H, 29.10.2008, side 1

	Jesaja 1:21-28
Innledning	Å,
Situasjonsbeskrivelse	hvordan ble den trofaste by en prostituert, hun som var full av rett, rettferdighet hvilte i henne, nå mordere! Ditt sølv har blitt til slagger, din vin tynnet med vann, dine ledere har blitt egenrådige og venner med tyver, alle elsker bestikkelser og jakter etter gaver. De forsvarer ikke den farløse og en enkes sak kommer ikke foran dem.
Overgangutsagn	Derfor uttaler Herren, YHWH, herskarenes Gud, Israels veldige:
Fremtidsutsagn	Ve, Jeg vil sørge over mine motstandere og hevne meg på mine fiender. Og jeg vil vende min hånd mot deg og smelte bort slagget som med lut og ta bort alt ditt bly. Og Jeg vil igjen gi deg dommere som i den første tid, og dine rådmenn som i begynnelsen, siden skal du bli kalt rettferdighetens by, en trofast by. Sion skal bli satt fri av rett og de som vender tilbake av rettferdighet, og rebeller og syndere skal ødelegges, og de som forlater YHWH går til grunne.

Man finner mange lignende tekster med den samme type oppsett, f. eks i Amos 4:1-3; 3:9-11; Jesaja 8:5-8 og mange flere. Dette er en struktursform som illustrerer det som allerede er nevnt, nemlig en fortid, nåtid og fremtidsperspektiv. Først gjør folket noe aldeles galt så YHWH er nødt til å agere, og så kommer dommen og fremtidstilstanden. Dette er en gjennomgangsmelodi i det gamle testamentet, og for eksempel i fortellinger som man finner i Dom 2:11-15. Her finner vi typisk deuternomistisk teologi som blir reflektert og tatt opp i slike tekster, og som senere har blitt til teologiske lærestykker. Det er noe ille som blir gjort i fortiden, som har fått konsekvenser for nåtiden, og dermed bryter YHWH inn for å dømme og endre tilstanden.³² Andre slike frafallsfortellinger finner vi i Dom 10:6; 1 Sam 12:10; 1 Kong 9:9 og 2 Kong 21:22.

Det eksisterer også et viktig ordspill i teksten, for å knytte delene sammen og for å tydeliggjøre ulike uttrykk. I vår tekst er det spesielt v. 22: "Ditt sølv har blitt til slagger, din vin tynnet med vann" – som er en del av situasjonsbeskrivelsen, og v. 25: "Og jeg vil igjen

³² Kvanvig, H, 29.10.2008, side 7

vende min hånd imot deg og smelte bort slagget som med lut og ta bort alt ditt bly”- som er en del av fremtidsutsagnet, som fungerer som et viktig ordspill. Denne formen for ontologi viser også at YHWH står på de trengendes side, da det må oppreises urett før det blir bedre.³³

Tekstgjennomgang

אֵיכָה — Å, hvordan: Dette uttrykket finner vi igjen spesielt i Klagesangene 1:1; 2:1;4:1 og 4:2. Her er det også en klage over Jerusalem/Sion som det tales om, som f. eks i 1:1: ”Hvor ensom hun sitter, den folkerike stad!” Det er en sorg hos Jesaja over byen, det er noe følelsesmessig som preger hele inngangen til teksten. Denne type inngangsord minner om det også mye brukte Ve – ropene: **הֵי**. Dette finner vi i vers 24 av vår tekst, da det er YHWH som taler og ynker seg over frafallet av sin kjære by. Otto Kaiser sier at denne type poesi som finnes i de profetiske bøkene er en begravellesklagesang. Kaiser finner likheter i tekster som Amos 5:2 og Jes 14:4.³⁴ I Amosteksten er Israel fremstilt som en død jomfru, og at det er ingen som reiser henne opp. Og det kanskje sterkeste uttrykket i Det gamle testamentet for en begravellesklagesang, en profan begravelse, finnes i 1 Kong 13:30, hvor også Ve-ropet er med. Det er knyttet en sorgtung tone til disse ord, og i vår tekst er det ikke noen fremmede nasjoner eller ulykker som skal ødelegge, men YHWH selv som skal utføre dommen. Dette kommer til uttrykk i seks første-persons verb som er brukt i v.24-26. Dette er noe personlig ovenfor YHWH, og det er både en sorg og sinne som kommer til uttrykket i denne teksten. I vers 24 finner vi ordet **אֲנִי** - som i nifal formen betyr å være lei seg. Kanskje det er en mye mer følelsesladet oversettelse som er den rette, selv om det ofte har vært oversatt med og ”å kjøle” eller ”pour out” eller ”la harmen”. Kanskje man skal vurdere ”sørge”, da ordet er brukt på denne måten i Jes 22:4, og det kan hende det er en rett måte å oversette det slik her også.

לִזְנֶה - prostituert/hore: Dette begrepet finner vi igjen også andre steder i Det gamle testamentet. Akkurat den samme formen som er brukt i Jesaja teksten (absolutt) finner vi i Gen 38:15. Her feiltolker Juda sin sønnekone Tamar for å være en hore fordi hun har dekket sitt ansikt. Mens hvis man undersøker selve roten til ordet vil det være brukt temmelig ofte. Det som er spesielt med bruken i denne teksten er at det brukes på en by, mens i de andre forekomstene er det vanligvis brukt om mennesker. Men det finnes et par andre steder som

³³ Kvanvig, H, 29.10.2008, side 8

³⁴ Kaiser, 1983, side 40

ordet er knyttet til Jerusalem; nemlig Esekiel 16 og 23. I Kap 16 får han i oppdrag å skulle fortelle Jerusalem om alt det gale som hun har gjort (v.2). Teksten dreier seg om at YHWH har forbarmet seg over denne byen, passet på den og gjort den stor og mektig (v.7). Her blir Jerusalem fremstilt nærmest som en bortskjemt tenåring som får alt av YHWH, men snur det hele til å bli noe ille, til å drive hor. Hun har drevet hor med de omkringliggende stater, (v.26;28 og 29) og ikke husket på den rettferden som YHWH viste henne. På grunn av dette skal hun bli straffet for sine overtredelser ved at YHWH skal samle alle ved hennes dør (v.37), og han vil gi henne i deres hånd (v.39). Esekiel 23 tar også opp at det drives prostitusjon med andre folkeslag. Disse tekstene inneholder den samme tematikken som Jesaja har i tankene når han kaller Jerusalem for en hore/prostituert. Men i motsetning til Esekiel er det YHWHs rettsordning som det har blitt syndet imot hos Jesaja. At det også er tempelbyen Jerusalem som blir kalt en hore er ganske sjokkerende, da en by med en slik status har som forutsetning at det er rettferd som rår.

כֶּסֶף הָיָה לְסִינִים; - Ditt sølv har blitt til slagget: For å forstå denne metaforen er vi nødt til å se på hvordan faktisk sølv ble til på gammel testamentlig tid. Sølv kan utvinnes på to forskjellige måter, nemlig av Kupellasjonsprosessen og Cyanidprosessen.³⁵ Den første handler om å skille sølvet fra bly. Gull og sølv ble ekstrahert fra malmene ved å legere dem med bly. Legeringen ble deretter oksidert med luft. Dermed omdannes bly til blyoksid, som ved høy temperatur renner av, mens gull og sølv forblir tilbake i metallisk form. Den andre metoden dreier seg om anriket malm som behandles med natriumcyanidløsning som i nærvær av oksygen løser metallisk sølv, sølvklorid og sølvsulfid i form av cyanokomplekset. Sølvet blir deretter redusert fra løsningen med støv av uedle metaller som sing eller aluminium. Det utfelte sølvet filtreres fra og smeltes til rå sølv.³⁶ I følge Store Norske Leksikon var kuppelasjonsprosessen kjent allerede 3000 år BCE, og brukt til å skille sølvet fra bly.³⁷ Det er da dette som bilde spiller på, at denne prosessen ikke skal gå i orden før YHWH i v. 25 vil ” smelte bort slagget som med lut og ta bort ditt bly”.

מְרַצְחִים – Mordere: Det kan tenkes at Jesaja har politiske leiemord i tankene, og da rettet mot de tre siste lederne i byen, Akasja (2 Kong 11:1-16), Joas (2 Kong 12:20-21) og Amasjas

³⁵ Aschehoug og Gyldendals store Norske leksikon Bind 14, 1998, side 192

³⁶ Aschehoug og Gyldendals store Norske leksikon Bind 14, 1998, side 192

³⁷ Kofstad, Per K, URL: <http://www.snl.no/s%C3%B8lv> [Sist besøkt 18.10.2010]

(2 Kong 14:19-21), men det kan også tenkes det dreier seg om utbredt gatevold.³⁸ Men jeg tolker det sann at i denne teksten fremstår morderne som selve antitesen til rettferden som skulle rådet i byen. Mordere fungerer da som en metafor; et bilde på volden og overgrepene i byen. Det er faktisk kun i denne teksten man finner det uttrykt på denne måten (i piel, partisipp, plural, absolut), men selvsagt finner man roten brukt flere ganger igjennom Det gamle testamentet, og da med kanskje det mest kjente eksempelet i Eksodus 20:13. Og det er på denne måten de øvrige profetene bruker ordet, som en antitese til det som er godt, eksempelvis i Jer 7:9; Hos 4:2 og 6:9.

יְתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרֵיב אֶלְמָנָה לֹא יִבּוֹא אֵלֵיהֶם – ”De hjelper ikke en farløs og en enkers sak kommer ikke foran dem”: Flere steder i TM finner man igjen ”den farløse” og ”enken” i samme vers. I Mal 3:5 tales det om at det blir gjort vold mot disse, og den samme tematikken finner vi Sal 94:6. Ikke minst i Jes 1: 17 finner vi kravet om nettopp å gjøre rett mot disse, og dette kravet har da tydeligvis ikke blitt oppfylt i v. 23. I Salme 109: 9 er det en trussel mot forfatteren av salmen: ” La hans barn bli farløse og hans hustru enke”. Det kan nok tenkes at dette er en generell frykt på denne tiden; å bli uten sin mann stiller en i en vanskelig situasjon. Det var jo heller ingen uvanlig situasjon å havne i, mange var barn og koner til soldater som falt i strid. Man skulle passe på disse menneskene, nettopp å yte rettferdighet ovenfor dem. YHWH er en gud for de undertrykte, og krever rett for de svake. Dette blir det vist til også i lovstoffet i GT, spesielt da i Eksodus 22:21ff og flere ganger i Deuteronomium, eksempelvis 10:18; 16:11 og 26:12.

יְהוָה צְבָאוֹת אֱבִיר יִשְׂרָאֵל - Herren, YHWH, hærskaenes Gud, Israels veldige:

uttrykket צְבָאוֹת יְהוָה – har ofte vært oversatt til hærskaenes Gud, eller på engelsk Lord of host. Det er Jesaja og Jeremia av profetene som oftest bruker dette uttrykket, og de er begge Jerusalemprofeter. Derfor er det nærliggende å tro at denne tittelen er knyttet opp mot Jerusalemkulten (se nedenfor). Også i Jesaja 6:5 knyttes denne tittelen sammen med מֶלֶךְ - konge, og da blir det klart hvor sentralt og hvor rotfast tittelen צְבָאוֹת – Sebaot er, og at tanken om Gud som konge allerede har vært i teologien til Jerusalemkultusen.³⁹ Betydningen av dette har vært omdiskutert, men man kan se for seg både en militær og administrativ rolle i tittelen. YHWH er konge i himmelen, hvor Han styrer en rekke undersåter, akkurat som kongen i

³⁸ Leclerc, T, 2001, side 41

³⁹ Albertz, A, 1994, side 132

Jerusalem.⁴⁰ På denne måten er det lettere å opprettholde et synkretisk gudsbilde; selv om YHWH er konge betyr ikke det at de andre gudene ikke kan være under Han. Siden det nok eksisterte andre guder som ble tilbedt i Jerusalem, blant annet El Elyon (Melkisedek er yppersteprest til denne guden, Gen 14:18) vil denne formen for tankegang hjelpe kongene til å opprettholde ro og balanse mellom de ulike religiøse uttrykkene.

קִרְיָה נְאֻמָּנָה og עִיר הַצֶּדֶק - rettferdighetens by, en trofast by: Jerusalem hadde en helt spesiell stilling i Juda, og dette ser vi tydelig ved navn som ”hellig by” (Jes 48:2;52:1) ”sannhetsbyen” (Sak 8:3) og ikke minst begrepet brukt i vår tekst, ”rettferdighetsbyen” (Jes 1:21).⁴¹ Dette tydeliggjør den spesielle rollen som byen har, og dermed å kalle nettopp denne byen for mordere, og prostituert er en ganske oppsiktsvekkende anklage.

צִיּוֹן – Sion: Kun en gang blir navnet på byen nevnt i denne teksten, og det er i v. 27; altså under fremtidsutsagnet. Det som er spesielt ved denne nevnelser er at det ofte i Jesaja er knyttet andre ord til Sion, mens her står det for seg selv. Eksempelvis i Jes 1:8; 3:16-17;4:4 finner vi בֵּת־צִיּוֹן - Sions datter/Siondatteren. Dette uttrykket kan bety forskjellige ting, og den måten jeg tror er fruktbar i denne sammenheng er den måten Jesaja bruker det i 1:8. Her er det tenkt Sion som datter av YHWH. En datter er noen som trenger beskyttelse, for en klarer ikke nødvendigvis å ta vare på seg selv. Da må man rette lit til sin far, YHWH, til å ta vare på seg. YHWH har en spesiell forkjærlighet for byen Sion, og innholdet i Jes 1:8 forteller at selv om innbyggerne har opplevd en hard krigstid (År 701) så ble nå en gang byen spart; en far beskyttet sin datter.⁴² Ordet er også bundet til Siontradisjonen, som er forstått som et gitt sett av ideer om Sion og dens guddom, som er rotfestet i den nære Østens tanker, formulert i tiden til det tidlige monarkiet, og preget senere tekster om Jersualem.⁴³ Dette skal jeg komme tilbake til mer utførlig senere, men Sion blir her knyttet til selve stedet, Guds hellige by på det hellige fjellet. Dette finner vi flere ganger hos Jesaja, med ordet הַר־צִיּוֹן - Sion berget (4:5; 8:18;10:12 osv). Sion er både YHWHs datter og stedet der YHWH dveler. I navnet Sion kommer alter og trone til uttrykk.

⁴⁰ Albertz, A, 1994, side 132-133

⁴¹ Leclerc, T, 2001, side 41

⁴² Maier, C. M, 2008, side 76

⁴³ Maier, C. M, 2008, side 30

צֶדֶק מִשְׁפָּט - rett og rettferdighet: Det engelske ordet justice og det norske ordet rettferdighet skiller ikke på samme måte som det hebraiske mellom rett (som i domsavsigelser) og rettferdighet. Når man har dette type oppsett i Det gamle testamentet dreier det seg om en sosial rettferd. Dette er viktig i forhold til Jesajas bilde av Jerusalem, og vil derfor bli behandlet mer utførlig senere i oppgaven.

Kapittel 3

By og land

"Now come with me to enter into Uruk
where we shall meet the mighty king,
enormous Gilgamesh.

Now you are as if a god, my boy,
with no more need of dumb beasts, however fair.

We can ascend the road to Uruk's palace,
the immaculate domicile, where Anu and Ishtar dwell
and there we will see Gilgamesh, the powerful,
who rides over the herd like any great king.

You will see in him a power rare
and fairly learn to love him like yourself."⁴⁴

Ovenfor er et utdrag fra fortellingen om Kong Gilgamesh av Uruk. Dette verset illustrerer hvordan grunntanken om byer var i det mesopotamiske (nåværende Irak) verdensbilde. Byen representerer orden, mens ørkenen og fjellene er kaos. Enkidu ankom jorden som et vilt dyr, og hans gradvise utvikling til et sivilisert menneske introduserte ham til alle de viktige menneskelige erfaringer. Det er en kvinne som sørger for siliviseringen av Enkidu⁴⁵, ved og "let him see what force a girl can have".⁴⁶ Etter å ha elsket med henne i syv netter "Enkidu returned to the herds but the beasts fled from him in haste".⁴⁷ Dyret er ikke lengre i Enkidu, han er nå blitt silivisert. Fullførelsen av hans utdanning ble senere så symbolisert ved at han ble introdusert til byen Uruk, hans inngang til menneskelig sivilisasjon.⁴⁸ Tidligere i fortellingen om Gilgamesh så å si helliggjøres byen, med tale om byens murer: "Go to them and touch their immovable presence with gentle fingers to find yourself. No one else ever built such walls. Climb Uruk's Tower and walk about on a windy night. Look. Touch. Taste.

⁴⁴ Gilgamesh, Tablet 2, URL: <http://looklex.com/textarchive/mesopotamia/gilgamesh02.htm> [Sist besøkt 06.10.2010]

⁴⁵ Det er interessant å merke seg at det er en kvinne som må til for og silivisere Enkidu. Spesielt interessant er det hvis man overfører denne tankegangen til fortellingen om Adam og Eva i Gen 2.

⁴⁶ Gilgamesh, Tablet 1, URL: <http://looklex.com/textarchive/mesopotamia/gilgamesh01.htm> [Sist besøkt 06.10.2010]

⁴⁷ Gilgamesh, Tablet 1, URL: <http://looklex.com/textarchive/mesopotamia/gilgamesh01.htm> [Sist besøkt 06.10.2010]

⁴⁸ Mieroop, M. 1999. side 44

Sense. What force created such mass?”⁴⁹ Byer hadde altså en spesiell posisjon. Det samme ser vi i tekster om Babylon, hvor byen blir plassert i verdens sentrum:

”Babylon is such that one is filled with joy looking at it.

He who lives in Babylon, his life will be prolonged.

Babylon is like a Dilmun date whose fruit is uniquely sweet.”⁵⁰

For å prøve å definere hva slags by ideologi som eksisterte på denne tiden, er ikke den mesopotamiske terminologien til noe hjelp. Det samme ordet, *alum* (Akkadisk term), ble brukt om alt fra metropolen Babylon i det sjette århundre til en bondegård med syv innbyggere i Harran området i det syvende århundre.⁵¹ Dette har bidratt til forvirring blant historikere når det kommer til forskningsarbeidet vedrørende om de store rikene hadde noen spesiell form for byideologi i det hele tatt. Det tyder i hvert fall på at det var en motsetning mellom en bosetning og en ikke-bosetning; mellom der menneskene oppholdt seg og der de ikke oppholdt seg. Med uansett-terminologi kan vi si at en by er en organisert kraft i sin geografiske setting.⁵² Dette bygger på et hierarkisk tenkt system, f. eks ved at en by får en større betydning enn andre i en region, f. eks ved at et tempel blir plassert i en bestemt by. Templene, som var dominante politisk og økonomisk i de tidlige periodene, ble inkorporert i palasshierarkiet fra midten av det tredje årtusen, og kan ha blitt det representative samfunnet i den siste Babylonske historien. Siden templene og palassene gikk hånd i hånd i det meste av mesopotamisk historie, kan de bli vurdert sammen under den institusjonelle paraply.⁵³

Byene var altså ansett å være et sivilisert sted, og det å bo i disse byene betydde å være sivilisert. De mesopotamiske menneskene anså sin by å være lokalisert i sentrum av en verden som ikke kunne eksistere uten den, også kosmisk tenkt.⁵⁴ Vi ser denne betydningen allerede i fortellingen som innledet dette kapittelet. Det eksisterte en negativitet ovenfor det som fantes utenfor bymurene, dette ble ansett å være noe uordnet, eller kaotisk. Denne negativiteten var så stor at når noen kom seg inn i en by utenfra, selv med sin nomadiske fortid, så man ned på

⁴⁹ Gilgamesh, Tablet 1, URL: <http://looklex.com/textarchive/mesopotamia/gilgamesh01.htm> [Sist besøkt 14.10.2010]

⁵⁰ Mieroop, M, 1999, Side 43

⁵¹ Mieroop, M, 1999, side 10

⁵² Mieroop, M, 1999, side 11

⁵³ Mieroop, M, 1999, side 16

⁵⁴ Mieroop, M, 1999, side 42

sin tidligere tilværelse og talte ikke lengre om denne. Dette ser man i f. eks Sumerisk litteratur, hvor nomadestammene blir negativt fremstilt:

"He is dressed in sheep skins;

He lives in tents in wind and rain;

He doesn't offer sacrifices.

Armed [vegabond] in the steppe,

he digs up truffles and is restless.

He eats raw meat,

lives his life without a home,

*and, when he dies, he is not buried according to proper rituals."*⁵⁵

Nøkkelen til forståelsen av byen i den mesopotamiske verden ligger i dens sammenblanding av trone og alter. Hver mesopotamisk by var hjemmet til en gud eller gudinne,⁵⁶ noe som er gjeldende også ved Jerusalem; nemlig YHWH. At byene var kjent for å huse de ulike gudene, har betydning i krig. Det ble viktig i en krigssituasjon å ødelegge motstanderens byer, noe vi ser tydelig i de assyriske annalene som taler om erobringer av byer i områder som lite trolig i det hele tatt hadde byer, i hvert fall svært få av dem.⁵⁷ Derfor var også assyryerne (og senere babylonerne) fryktede i krigspolitikken, da de la byene totalt øde før de farte videre, nettopp på grunn av byideologien; hvis man knekte byen, knekte man hele samfunnet. Byen var jo i tillegg til å være en "guds" by også en tronby; mesopotamierne anså at den politiske makten lå i byene og ikke i landet eller regionen.⁵⁸

Sammenblandingen av trone og alter er også gjeldene i Det gamle testamentet. Salme 46, også omtalt som en Sion salme, er kanskje det klareste uttrykket for altertanken og at det er guddommen som har tilholdssted i byen:

Gud er vår tilflukt og vår styrke, i alle trengsler var det han som hjalp oss. Derfor frykter vi ikke om jorden skaker, om fjellene vakler i havets dyp, om bølgene bryter og bruser, om fjellene skjelver i opprørt hav. Sela. En elv med flere grener skaper glede i Guds by, der Den Høyeste har sin hellige

⁵⁵ Mieroop, M, 1999, Side 43

⁵⁶ Mieroop, M, 1999, side 46

⁵⁷ Mieroop, M, 1999, side 50

⁵⁸ Mieroop, M, 1999, side 48

bolig. Den kan ikke rokkes, for Gud er til stede; Gud hjelper den når morgenen gryr. Folkeslag bruste, riker vaklet, hans røst runget, og jorden skalv. Herren, Allhærs Gud, er med oss, Jakobs Gud er vår faste borg. Sela. Kom og se hva Herren har gjort, han som gjør skremmende ting på jorden! Han gjør ende på krig over hele jorden, han bryter buene, splintrer spydene og setter fyr på vognene. Stans og innse at jeg er Gud! Jeg er opphøyet over folkene, opphøyet på jorden. Herren, Allhærs Gud, er med oss, Jakobs Gud er vår faste borg. Sela.

Denne teksten, som selvfølgelig er udødelig gjort av Martin Luther (Salmen ”Vår Gud han er så fast en borg”), forteller oss at byen er beskyttet av YHWH. Byen er Guds stad, den er boligen til den høyeste. Det kosmiske aspektet kommer også tydelig frem, guden som har tilholdssted i denne byen skal ende alle kriger over hele jorden. De kaotiske kreftene representert av de tidlige hav og av nasjoner som gjør rebell har blitt slått ned, livet og fred blir sikret fra den hellige byen til jordens ender.⁵⁹ Ordet סֵלָה - sela/eller pause dukker opp tre ganger i løpet av teksten (vv. 4, 8 og 12), og selv om dette i utgangspunktet er et musikalsk uttrykk, deler den også teksten inn i tre temaer: første handler om den kaotiske verden, den andre om YHWHs frelse av byen og den siste om de knuste våpnene til fienden.⁶⁰ Dette er tematikk som vi har sett har eksistert i den mesopotamiske ideologien også, og dette forteller oss at Israel på et tidlig tidspunkt utviklet et likt tankegods som man finner spor av i de omkringliggende tradisjoner; den Høyeste, Skaper og Fornyer av jorden, konge i sin hellige by ved elvekilden, er også hærskares Gud, YHWH, Jakobs Gud.⁶¹ Et interessant bilde er jo nettopp elvekilden, פְּלִינִי. Dette må være et mytologisk bilde som er adoptert fra den nære Østen, da det ikke finnes eller fantes noen elv i Jerusalem.⁶² Denne elven er med på å underbygge betydningen av Jerusalem, ikke bare som plassen til YHWH, men som verdens sentrum.⁶³

En annen salme som også tar seg av den samme tematikken er salme 48:

Stor er Herren, høyt er han lovet i vår Guds by, på hans hellige fjell. Det reiser seg fagert, en fryd for hele jorden, Sion-fjellet lengst i nord, den store konges by. Gud er i byens borger, kjent som et trygt vern. Se, kongene slo seg sammen, i fylking drog de fram. Men da de så opp, ble de slått av skrekk og rømte i all hast. Der ble de grepet av skjelvende redsel, av angst som en fødende kvinne. Det var som når storm fra øst knuser Tarsis- skip. Det vi før har hørt, har vi nå sett i byen til Herren, Allhærs Gud, i

⁵⁹ Eaton, J, 2005, side 190

⁶⁰ Eaton, J, 2005, side 190

⁶¹ Eaton, J, 2005, side 190

⁶² Hoppe, L, J, 2000, Side 27

⁶³ Hoppe, L. J, 2000, side 28

vår Guds by. Han lar den bestå til evig tid. Sela. Vi grunder på din trofasthet, Gud, i ditt hellige tempel. Gud, ditt navn er kjent; det lovsynges like til jordens ender. Din høyre hånd er full av rettferd. På Sion-fjellet gleder de seg, og i Judas byer jubler de over dine dommer. Gå rundt om Sion, gå helt omkring, tell tårnene i byen! Legg merke til festningsvollene og gå igjennom borgene! Fortell så til den slekt som kommer, at slik er vår Gud, vår Gud for evig. Han skal føre oss ut over døden.

Det er Sions frelse, Guds hellige sted, som har blitt kunngjort eller representert (v.10), og tilbedelsen av Gud for denne forsikringen er sammenvevd med prisningen av takknemlighet for hans hellige sted.⁶⁴ I teksten så tales det om הֶרֶם צִיּוֹן - Sion fjellet, og det er merkelig med tanke på at Sion knapt kan kalles et fjell. Dette fjellet skal ligge i צָפוֹן –nord, og dette gir ingen mening her. Det skal heller brukes Zaphon; som var det hellige fjellet som stormguden Baal i den antikke kananittiske mytologien hadde som tilholdssted.⁶⁵ Mitchell Dahood oversetter da vers 3 med ”Sionfjellet er hjertet av Zaphon, byen til den store Kongen”.⁶⁶ Dermed har salme 48 transformert et kananittisk mytologisk motiv ved og identifiserer Sion fjellet med Mount Zaphon. For salmisten er ikke Zaphon lengre tilholdsstedet til Baal, men YHWHs. Og enda viktigere, YHWH er kongen av gudene.⁶⁷ Man kan her spore det såkalte ”uinntrengelighetsdogmet” som man har funnet i Jerusalemkulten, eller Sion tradisjonen. Det går ikke ann å angripe og seire mot YHWHs by. Det er også viktig å merke seg at det i denne salmen ikke er noen menneskelig konge det er snakk om, men YHWH. Og et viktig poeng i denne salmen er at tilbedelsen av Sion referer til Guds rettferd og dom (v. 11-12). Triumfen til YHWH og hans tronstigning som konge har sin effekt i den sosiale og økonomiske ordningen.⁶⁸ Tidligere i oppgaven har vi sett at denne formen for syn på Sion eksisterer i Jesajaboken (se ovenfor).

Det finnes en tradisjon i det gamle testamentet hvor sammenblandingen av trone og alter kommer til uttrykk. I Genesis 14, skutt inn i fortellingen om Abrams møte med kongen i Sodoma, finner man noen vers om Melkisedek. Interessant nok er denne fortellingen også det første stedet man finner Jerusalem nevnt i GT, her under navnet Salem. Melkisedek er i følge teksten både konge og yppersteprest og det er לֵאלֹהֵי עֵלְיוֹן – den høyeste Gud som han tjener. I vers 22 knyttes så navnet YHWH til ”den høyeste Gud” - אֱלֹהֵי יְהוָה אֵל עֵלְיוֹן -

⁶⁴ Eaton, J, 2005, side 195

⁶⁵ Hoppe, L, J, 2000, side 25

⁶⁶ Dahood gjengitt i Hoppe, L. J, 2000, side 25-26

⁶⁷ Hoppe, L. J, 2000, side 26

⁶⁸ Hoppe, L, J, 2000, side 27

som dermed blir identifisert med hverandre.⁶⁹ Hvis det er slik at Abram her bruker dette foran kongen i Sodoma for å vise at det er en religiøs forskjell mellom den hebraiske Abram, og den kanaanittiske Melkisedek forsvinner dette i andre tekster, som LXX, da YHWH mangler⁷⁰ og det brukes det mer nøytrale θεὸν - Gud.

Man kan anse Melkisedek som en forløper av Daviddynastiet. Og her kan også grunnen til innskuddet av denne fortellingen ligge. Det kan ha vært et poeng for forfatterne å vise at Abram og Davids trone er knyttet sammen. Det er kun for Melkisedek at Abram kneler, i en historie med så mange konger, og det er kun fra Melkisedek munn at det blir uttalt noen hellige ord.⁷¹ Det har vært viktig for en skole med navnet "Ritual Pattern School" at Melkisedeks identitet knyttes til det davidiske dynastiet i Jerusalem som en utvikling fra et tidligere jebuitisk prestekongeskap.⁷² De omkringliggende religioner har inspirert og påvirket den israelske troen.

Thomas M. Bolin har påvist at det finnes en spesiell tradisjon om hvordan byer har oppstått i antikken, nemlig at byene har blitt knyttet til spesielle helter. Han nevner f. eks Romulus som angivelig skal ha grunnlagt Roma.⁷³ Dette gjelder jo også i aller høyeste grad Kong David da han etter å ha erobret Jerusalem oppkaller den etter seg selv (2 Sam 12:28), noe vi skal se nærmere på i et senere kapittel. Bolin finner denne tradisjonen også brukt i Gen 14, da det er helten Abram, som besøker byen Salem. Abrams rolle som en seierrik militærleder er den mest passende plassen å la ham "grunnlegge" Jerusalem.⁷⁴ Dette ligner på en episode som man kan finne i Josephus *Jewish antiquities*. Her fortelles det om et besøk i Jerusalem av Aleksander den store, og at han "went up to the temple, where he sacrificed to God under the direction of the high priest, and showed due honour to the priests and to the high priest himself".⁷⁵ Man ser her likhetene med Gen 14, at en seierherre møter lederen i Jerusalem utenfor dens porter, og deretter gir sin heder til byen.⁷⁶

Melkisedek dukker opp enda en gang til i det gamle testamentet utenom i Genesis 14, nemlig i Salme 110:4. Her blir det understreket at prestefunksjonen skal inngå i kongerollen, og at

⁶⁹ Von Rad, G, 1972, 180

⁷⁰ Anchor Bible Dictionary volume 4, side 685

⁷¹ Von Rad, G, 1972, 181

⁷² Horton, Fred. J, 1976, side34-35

⁷³ Bolin, Thomas M, 2003, side 175

⁷⁴ Bolin, Thomas. M, 2003, Side 184

⁷⁵ Josephus, 1937, Bok XI, Side 477

⁷⁶ Bolin, Thomas. M, 2003, Side 184

dette blir videreført av davids dynasti.⁷⁷ Forholdet mellom trone og alter er ellers også viktig i fortellingen om Jerusalem; en by som både er hovedstad og administrativt sentrum og samtidig den store tempelbyen. Melkisedek er på så måte viktig i forståelse av hvorfor det er nettopp Jerusalem som innehar denne funksjonen. Han spiller også en viktig rolle i å etablere Jerusalem som den viktigste byen i Det gamle testamentet, og har dermed vært med på å etablere bakgrunnsteppe for vår Jesajatekst. Historisk sett er det ikke klart når fortellingen om Melkisedek ble til, men uansett så har den hatt en avgjørende rolle i synet på Jerusalem i flere tekster. Som A.R. Johnson skriver: "the only satisfactory explanation of its existence (Gen 14:18) would seem to be that it is an aetiological myth designed to justify the pre-Israelite worship of Jerusalem in the eyes of those who were worshippers of YHWH; and as such, it would be most suitably assigned to the reign of David".⁷⁸ Også J Alberto Soggin anser Melkisedek teksten som viktig iforhold til David og Salomo dynastiet, men han legger fokuset mer på at det er Abraham som er antitypen til David.⁷⁹

Det er som sagt ingen tvil om at det mesopotamiske forholdet til byen stemmer godt overens med en type byideologi man finner i det gamle testamentet, også ideologien om trone og alter finner man igjen begge plasser. Det som også blir tydelig for oss ved å se på disse salmene og Melkisedektradisjonen er at det er nettopp Sion/Jerusalem som er guds by i GT. Det er ikke Samaria (som var hovedstaden i Nordriket) eller noen andre viktige byer som YHWH har utvalgt seg, men Jerusalem. I neste kapittel skal jeg se på hva slags bilde Jesaja har med utgangspunkt i hovedsteksten av denne byen.

---

⁷⁷ Weiser, A, 1962, side 695

⁷⁸ Johnson, A.R, 1967, side 49

⁷⁹ Soggin, J. A, 1993, side 90

Kapittel 4

Jerusalem som rettferdsbyen

Jesaja taler om en by som var full av rettferdighet fra ”de gylne” tider, men som nå har blitt en hore! Og innbyggerne mordere! Det er selve rettsordningen til YHWH som har blitt brutt, og dette er et alvorlig overtramp og hovedanliggende hos flere av profetene (se ovenfor). Ordene rett og rettferdighet er som nevnt ofte brukt sammen for å uttrykke sosial rettferd. Jesaja er en forkjemper for de svake, noe som også er tydelig i hans kritikk over at byen ikke tar seg av de fattige (farløse og enker).

Sosial rettferdighet

Som allerede nevnt i tekstgjennomgangen er de hebraiske termene som nyttes **מִשְׁפָּט** — rett, som er brukt i mer domsavsigelser og **צֶדֶק** - som er rettferdighet. Ofte er det hunnkjønnsformen av rettferdighet, nemlig **צֶדֶקָה** som brukes, og det er flere treff i den hebraiske bibelen på hunnkjønn enn hankjønn, men det virker ikke som dette har noen spesiell betydning rent bortsett fra det grammatikalske. Også i Jesaja 1:21-28 brukes det om hverandre (v.21 – hankjønn og v.27-hunkjønn). Sosial rettferd ble i antikke Israel og nær Østen uttrykt via et ”hendiadys”,⁸⁰ - ord som knyttes sammen til en betydning. Selv om det i Det gamle testamentet ofte er rett og rettferdighet som brukes, kan også sosial rettferd uttrykkes med **מִישׁוֹר** – rettvishet- som i Jes 11:4. Denne kombinasjonen er blant annet funnet i ugarittisk litteratur og tyder derfor på at dette ordparet stammer fra en førisraelsk tid.⁸¹ Begrepene er brukt sammen ofte hos profetene, spesielt hos Esekial (18:5;18:19;33:14), Jeremia (9:23;22:3;33:15), Amos (5:24) og ikke minst Jesaja (32:16;33:5).

Begrepene er særdeles knyttet sammen med kongeideologien. Kong David skal regjere med rett og rettferd, 2 Sam 8:15:

וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וצֶדֶקָה
לְכָל-עַמּוֹ:

⁸⁰ Weinfeld, M, 1992, side 228

⁸¹ Weinfeld, M, 1992, side 228-229

”Nå regjerte David over hele Israel. Han gjorde rett og rettferd mot hele sitt folk”

Også i salme 72:1-2 finner man igjen denne tematikken:

לְשִׁלְמוֹהַּ אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן וְצִדְקָתְךָ לְבֵן־מֶלֶךְ:
יִדְּיוֹ עֲמֹךְ בְּצִדֶּק וְעֵינָיֶיךָ בְּמִשְׁפָּט

”Av Salomo. Gud, overlat din dom til kongen, gi kongesønnen rettferd fra deg! Så skal han dømme ditt folk med rettferd, dine hjelpeløse med lov og rett.”

Rett og rettferd er gitt av Gud til kongen, og kongen skal deretter arbeide ut ifra dette. I salme 33:5 er dette gjort til et guddommelig ideal:⁸²

אֱהֵב צִדְקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְהוָה מִלֵּאָה הָאָרֶץ:

”Han elsker rett og rettferd, jorden er full av hans godhet”

Dette er en sosial ide på linje med nåde og godhet. I Jes 16:5 er grunnleggelsen av Davids trone av godhet og sannhet knyttet til kravet om rett og rettferd. Og i Jes 9:6 fortelles det at Davids trone er etablert av rett og rettferd.⁸³ Og man skal ikke da se bort fra at redaktørene av denne teksten var preget av forfatterne av 2 Samuelsbok. Den første gangen man finner dette uttrykket i det gamle testamentet er i Genesis 18:19, hvor det tales om syndigheten i Sodoma. Her blir det knyttet til ordet **דֶּרֶךְ** - vei, og gjerne livets vei. Dette uttrykker da den israelske misjonen av sosial rettferd, i kontrast til sodomittene som ikke tar seg av de svake. Andre tekster som uttrykker det samme er Ordspråkene 8:20, Jes 26:7 og Jes 59:8-9.⁸⁴ Så når Jerusalems ledere har forlatt denne veien, er det faktisk hele grunnmuren til Israel, og det som i deres forståelse virkelig skiller de fra de andre ”barbariske” samfunnene. Det rokker ved selve eksistensen og sviket mot YHWH, som så tydelig verdsetter rett og rettferd, er stort.

Begrepet brukt hos Jesaja

Det er lederne og styresettet som eksplisitt blir nevnt i teksten, men det er all grunn til å tro det er hele folket og byen som det rettes kritikk imot. Hvis man ser på entalls hunnkjønnsendelsen av ordet **לְזִנָּה** – må man regne med det er Sion som kvinne som er

⁸² Weinfeld, M, 1992, side 230-231

⁸³ Weinfeld, M, 1992, side 231

⁸⁴ Weinfeld, M, 1992, side 232-233

adressaten, og dermed omfavner hele byen.⁸⁵ Jesaja sier byen er full av urett for de fattige, og dette er, som vi har sett; noe av hovedtematikken hos Jesaja. Når det eksisterer så masse bestikkelser i byen, så er det de som ikke har råd til og ”kjøpe” rettferd som lider mest. שָׁפַט (dømme) og רִיב (sak) i vers 26 spiller på det samme språket som er brukt i Jes 1:16-17, og Jesaja fungerer som en aktor som legger frem beskyldningene. Gjennom ledernes feil i byen ser han feilen til alle.⁸⁶ I versene 16-17 får vi høre et krav fra YHWH om nettopp å ta seg av enkens sak (v.17) og å slutte å gjøre onde handlinger (v.16). Da kan man jo tydelig se i vår tekst at dette ikke er blitt tatt til etterretning, og dommen er uungåelig; ikke som ødeleggelse, men som renselse. YHWH skal fjerne den politiske og økonomiske korrupsjonen for så å gjeninnføre den type lederskap som tidligere har karakterisert byen, og med dette lederskapet blir byen atter en rettferdsstad.⁸⁷ Leslie J. Hoppe mener at Jesaja ikke her anser Jerusalems fremtid som en konsekvens av at byen har en særstilling, men at frelsen ligger i utøvelsen av rettferdighet, og dette er klar Jesajateologi.⁸⁸

Men hvem er så disse tidligere lederne som har vært så rettferdige? Det sier teksten dessverre ikke klart, så derfor må man søke hjelp andre steder. Det finnes en klar likhet mellom denne teksten og Mikaboken. I Mika kap 1-3 fortelles det om den nåværende tilstanden til Jerusalem. Mika sammenlinker Samarias fall med det som skal hende med Jerusalem; byen skal bli totalt ubeboelig.⁸⁹ Men dette er ikke enden på visen, for i likhet med Jesaja har Mika en fremtidsvisjon; i kap 4-5 skal Sion atter bli en fantastisk by.⁹⁰ Noe som er interessant for oss ved å sammenlikne Jesajateksten med Mika, er at i Mika finner man spor etter Davidtradisjonen eller også kalt ”the Royal Zion Tradition”. Den tidligere storheten til Jerusalem fant ikke sin opprinnelse i en mektig og prestisjefull hovedstad, men i det tilsynelatende uinteressante området Betlehem.⁹¹ Og det er en slik leder som igjen skal ta opp sin stav og lede gjeterflokkene kalt Jerusalem. På denne måten er det en god match mellom Mika og Jesaja, ved at begge ser for seg fremtiden til Sion rotfestet i fortiden.⁹² Linken mellom disse synes også i Mika 4:1-5, som er en ettereksilsk tekst innsatt i boken, hvor v.1-4 også finnes i Jesaja 2:2-4. Åpningsfrasen, בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים | וְהָיָה - ”i dagene som kommer”

⁸⁵ Leclerc, T, 2001, side 42

⁸⁶ Leclerc, T, 2001, side 42

⁸⁷ Hoppe, Leslie. J, 2000, side 64

⁸⁸ Hoppe, Leslie. J, 2000, side 64-65

⁸⁹ Marrs, R. R, 2004, side 92-93

⁹⁰ Marrs, R. R, 2004, side 93

⁹¹ Marrs, R. R, 2004, side 94

⁹² Marrs, R. R, 2004, side 94

er nøkkelen til å forstå teksten, som referer til en ideell fremtid, og ikke en nærstående.⁹³ I Mika kap 3:12 får vi vite at Jerusalem skal bli som en עִיִּין – en ruin, byen skal total ødelegges før den igjen kan bygges opp. Så harde ord tror jeg neppe Jesaja kunne sagt om byen, da han forkynner at YHWH heller skal rense byen enn ødelegge.

Det er nok en forskjell på hvor sterkt fokus det er på den fremtidige David i tekstene, hvor Mika helt tydelig har denne linken, og at byen skal totalt ødelegges før den nye David igjen kan lede Jerusalem på rettferdighetens vei, mens hos Jesaja er det noe mer uklart hvem disse fortidige og fremtidige lederne er. Men hvis vi legger Jesaja 11:1 til grunn, at en rot skal skyte fra יְשִׁי וְנֹצֵר – Isaia's stubb, så viser det at det nok er David som også Jesaja tenker på. For at det skal være en stubb, så må alle grenene skjæres av, byen må renses før den nye David kan overta. Vi har sett det finnes en link mellom begrepene rett og rettferdighet og kongen. Det er slett ikke umulig å forestille seg at det nettopp er kongehuset som Jesaja tenker på, og dermed altså grunn til å anta at det er David. Derfor skal jeg nå se litt nærmere på David, og hvordan tradisjonen knytter han til Jerusalem.

---

⁹³ Hoppe, Leslie. J, 2000, side 78

Kapittel 5

Kongedømmet i den nære Østen fungerte som selve grunnsteinen i det siviliserte livet. Kongen var fokuset for den antikke verdens håp for sikkerhet, fred og rettferd.⁹⁵ Kongen fungerte som en mellomperson mellom det jordlige og det guddommelige, og dermed var hans rolle å stabilisere og harmonisere dette.⁹⁶ Forestillingene om kongen i Det gamle testamentet er i grunndragene de samme som i den gamle orient ellers – ganske naturlig, siden Israel etter Det gamle testamentets eget vitnesbyrd har overtatt kongedømmet i direkte etterlikninger av det kanaaneiske, som igjen har fått både forestillinger, former og etiketter fra storkongene ved Nilen og Eufrat-Tigris.⁹⁷ I Egypt var kongen født og avlet fra gudene, han eller hun var en reinkarnasjon av guden Horus, som levde i et mystisk samfunn med hans forløper Osiris.⁹⁸ Kongen har absolutt makt, men skal styre ved hjelp av rettferdighet. I det mesopotamiske riket har kongen en litt annen funksjon, for her finner vi ikke den guddommelige essensen i kongen. Selv om kongen er en heroisk person, er han ikke noe annerledes enn sine medmennesker. Kongen i Mesopotamia ble utvalgt av gudene, men kunne ikke nyte fordelene av å kunne rådføre seg med et guddommelig råd.⁹⁹ Man kan si at kongen i det mesopotamiske riket hadde tre funksjoner som var viktige; å administrere samfunnet skikkelig og trofast; å representere folket i bønn foran gudene for å sikre velferd og å tjene gudene ved å bygge templer for dem og holde festivaler i gudenes navn.¹⁰⁰ Kongeideologien i følge Det gamle testamentet ligger nærmere det man finner hos egypterne enn hos mesopotamierne. Vi kan sette opp noen fellesspunkter for GT og den antikke kongeideologien, og spesielt den egyptiske:

⁹⁴ David av Michelangelo URL: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:David-Michelangelo-detail.png> [Sist besøkt 08.11.2010]

⁹⁵ Kee, H, 1997, side 126

⁹⁶ Kee, H, 1997, 1997, side 126

⁹⁷ Mowinkel, S, 1980, side 60

⁹⁸ Kee, H, 1997,, 1997, side 126

⁹⁹ Kee, H, 1997, 1997, side 126

¹⁰⁰ Kee, H, 1997, 1997, side 126

- Kongen er YHWHs salvede, og innehar hans ånd (1 Sam 10:6-12)
- Kongen sitter ved YHWHs trone og er stilt høyt over andre mennesker (Sal 110:1)
- Det er et sønneforhold mellom YHWH og kongen, YHWH har adoptert Kongen
- Kongen tildeles verdensherredømme, dette fordi YHWH er verdens Gud (Sal 2)
- Kongen er folkets hyrde (78:71)
- Kongen er også prest

Selv om det er likheter er det også forskjeller, og det finner man i understrekingen av at kongen er avhengig av YHWH og hans ansvar for folket.¹⁰¹ Sigmund Mowinckel hevder at det er ting med orientens kongeideologi som er uforenlig med YHWH troen slik den har fått sin utforming allerede på Davids tid; Israels historie kan fra ett synspunkt sees som den stadige spenningen mellom de gamle ørkenforestillinger og de nye, kanaaneisk-allmennorientalske. Det gamle høvingidealet har aldri dødd ut i Israel, men i stedet satt sitt preg på kongeideologien.¹⁰² I den israelske tradisjonen er det ikke kongen som skal leve evig, men kongeætten, for forholdet mellom kongen og YHWH er ikke en slags likestilling, men et forhold av full over- og underordning; kongen er YHWHs tjener.¹⁰³ Etter hvert ble det rettet en enorm kritikk mot kongedømmet, spesielt profetene anså kongedømmet for å være en ren motsetning til YHWHs kongedømme. Da oppstod det etter hvert et nytt kongeideal som avgjort legger hovedvekten på kongens rettskaffenhet og rettferdighet og på hans vilje til å hjelpe de nødlidende, de fattige og fortrykte og til å skaffe dem rett.¹⁰⁴ Dette er jo veldig tydelig hos Mika, og ikke minst hos Jesaja. Det er nettopp på grunn av mangelen på tillit til at det nåværende styresettet ikke kan klare å levere, at det er behov for å rense (Jesaja) eller ødelegge (Mika) Jerusalem, før det nye kongedømme basert på rettferdighet atter kan blomstre. På grunn av dette må vi være klar over at de som redigerte de bibelske tekstene også hadde sine perspektiver som ble utviklet i en tid når monarkiet hadde generelt blitt diskreditert og ikke lengre var ansett som et brukbart politisk styresett.¹⁰⁵

Den bibelske tradisjonen insiterer altså på at i de siste årene av det andre årtusen og de første årene av det første, ble en monarkisk stat formet i Kanaan og de omkringliggende områdene, inspirert av den nære Østen.¹⁰⁶ Dette skjedde ved å sammenslå de ulike stammene i Juda og

¹⁰¹ Kee, H, 1997, 1997, side 126

¹⁰² Mowinckel, S, 1980, side 64

¹⁰³ Mowinckel, S, 1980, side 69

¹⁰⁴ Mowinckel, S, 1980, side 70

¹⁰⁵ Kee, H, 1997, 1997, side 126

¹⁰⁶ Soggin, J. A, 1993, side 44

etter hvert også Israel. Riket utvidet seg i all hovedsak basert på militære kampanjer og forhandlinger med de nærliggende nasjonene.¹⁰⁷ Nettopp forholdet mellom Nordstammene (Israel) og Sørstammene er et interessant forhold i denne sammenhengen, for i de bibelske kildene blir de nesten sett på som identiske. Men ifølge de nyere historiske kildene har aldri dette forente kongedømmet eksistert.¹⁰⁸ Dette er et virkelig slag for de som har ment at det er først med Saul i 1025 BCE til Salomos død i 931 BCE som har vært den første troverdige perioden i de bibelske skriftene.¹⁰⁹ Grunnlaget for arkeologiens stilling til dette finnes i funnene av at det ikke var et stort nok innbyggertall, det var ikke noe kapital eller betydelige urbane sentre, og ikke minst var det i det palestinske området umulig å etablere noe ekte infrastruktur før i det niende århundre BCE.¹¹⁰ Dette betyr for oss at vi har å gjøre med en litterær fortelling, som ikke nødvendigvis har noen god rot i det virkelige liv. De bibelske tekstene taler om et rike som vokste seg stort meget raskt, og spesielt under Kong David la de under seg hele Transjordan (Ammon, Edom og Moab) og store deler av Syria (de varierte Aramean kongdømmene).¹¹¹ Men selv om dette riket kanskje aldri har eksistert, i hvert fall ikke i det formatet som de bibelske tekstene taler om, så kan vi allikevel behandle tekstene som tekster. Derfor skal jeg i det følgende se på Kong David og hans rike, for som vi har sett er Jerusalem også omtalt som Davids by, og vi kan spore kongeideologien hos Jesaja.

Ulike bilder av David

Det har lenge kun vært de bibelske skriftene som har vært informative når det kommer til David, det fantes ingen andre utenombibelske kilder. Dermed var det mange som konkluderte med at David kun var en bibelsk tradisjon uten rot i virkeligheten. Denne oppfatningen ble både rokket ved og litt ydmyket i 1993 og 1994 da en stele; en stein plate, ble funnet i Tell Dan. Skriften er på arameisk og det står:

“...king of Israel and kill[ed] yahu son of [I

Overthr]ew the House of David.”¹¹²

¹⁰⁷ Soggin, J. A, 1983, side 44

¹⁰⁸ Sawah, F, 2003, side 119

¹⁰⁹ Sawah, F, 2003, side 118

¹¹⁰ Sawah, F, 2003, side 119

¹¹¹ Soggin, J. A, 1983, side 47

¹¹² The Context of Scripture, Bind 2, 2000, Side 161-162

Dette er da en utenombibelsk kilde, noe som gjør at man ikke lenger kun kan anse David som en bibelsk tradisjon, men ha åpning for at denne kongen og hans hus har eksistert. Men selv om denne stelen forteller oss at det en gang har eksistert en konge som heter David forteller den oss ikke om Daviddynastiet som har så stor plass i de bibelske kildene og derfor er det fortsatt i GT man må henvende seg for å lese om dette mektige imperiet.

Deuternomistene

Vi finner primærfortellingene om David hos deuternomistene i 2 Sam 5-7. Disse kapitlene inneholder en rekke teologiske og tematiske poenger. Vi kan bruke John T. Willis¹¹³ sin inndeling av disse perikopene:

- De ti Nord-Israelske stammene lager en pakt med David om å bli deres konge, i tillegg til å være konge over Juda (5:1-5)
- David og hans menn erobrer Jerusalem fra Jebusittene og okkuperer og utvider byen (5:6-12)
- Davids koner og elskerinner bærer frem Davids elleve barn i Jerusalem (5:13-16)
- David beseirer Filisterne i to slag i Rephaim dalen (5:17-25)
- David bringer paksarken til Jerusalem og plasserer den i et telt (Kap 6)
- YHWH lover og etablerer Davids dynasti for alltid (7:1-17)
- David takker YHWH for all hans velsignelse og ber YHWH om å holde sitt løfte om å etablerer Davids dynastiet (7:18-29)

Det er flere måter som man kan anse David i disse fortellingene, og den første tydelige er at han er helt motsatt av sin forgjenger Saul. Det er forskjell på hvordan David og Saul opptrer foran YHWH, hvor David spør før han gjør en handling (1 Sam 22:6 – 19. 2 Sam 5:17-25) handler gjerne Saul før han får svar fra YHWH, og gjør dermed ting feil (1 Sam 14:19).¹¹⁴ David bærer også en rekke med viktige tilnavn, som f. eks hyrde (2 Sam 5:2), prins (2 Sam 5:2;6:1), den salvede (1 Sam 16:3, 12-13) og tjener (2 Sam 7:18-19).¹¹⁵ David er også vis i sin håndtering av de som setter seg imot ham.¹¹⁶

---

¹¹³ Willis, J. T, 2004, side 126

¹¹⁴ Willis, J. T, 2004, side 133

¹¹⁵ Willis, J. T, 2004, side 135-136

¹¹⁶ Willis, J. T, 2004, side 136

I 2 Sam 7:1-17 får vi høre om profeten Natan som overbringer profetien om at Daviddynastiet skal leve til evig tid. Dette kan sees på å være selve *Magna Charta* av Davidmonarkiet, fikset og effektivt siden Davids dager, som imponerende dokumenterer og legitimerer monopolet.¹¹⁷ Mye tyder på at innskuddet om tempelet i denne fortellingen er et senere tillegg, men at selve profetien er en opprinnelig tekst. I ettertid så har da denne teksten knyttet tempelet sammen med monarkiet, og Salomo, som bygger av tempelet kunne vise at han var etterfølgeren av David forutsett av Natan.¹¹⁸ Innskuddet og redaktørjobben av denne teksten er utført av deuteronomistene, og harmoniseringen kommer til syne når man ser på transformasjonen av løftet til David i en pakt med YHWH.¹¹⁹ Deuteronomistenes syn er veldig tydelig i og med at det finnes en reservasjon i teksten til bygging av tempel. Men uansett hva som har skjedd med denne teksten, så har den fungert som en legitimeringstekst til Daviddynastiet.

En veldig viktig tekst for oss i denne sammenhengen er fortellingen om Davids erobring av Jerusalem i 2 Sam 5-6:

Kongen og mennene hans drog nå til Jerusalem, mot jebusittene som bodde der i landet. Men de sa til David: ”Her kommer du aldri inn! Selv blinde og lamme kan drive deg bort.” Med det mente de at der kom David aldri inn. Men David tok likevel Sion-borgen, som nå er Davids-byen. Den dagen sa David: ”Hver den som feller en jebusitt- disse lamme og blinde, som hater David – og går opp gjennom vannbærersjakten, han skal være høvding og fører.” Derfor heter det: ”En blind og en lam får ikke komme inn i tempelet.” David slo seg ned i borgen og kalte den Davids-byen. Han bygde rundt omkring, fra Millo og utover. David fikk større og større makt; for Herren, Allhærs Gud, var med ham.

Den bibelske fortellingen om Davids kamp mot Jebusittene og hans erobring av deres by i 2 Sam 5:5-12 er en dramatisk fortelling om dyktighet og mot.¹²⁰ David bruker bare ”sine egne menn”, hans ”gruppe av personlige vakter”, hans ”profesjonelle soldater”, ”de profesjonelle militær styrker som tilhører ham personlig fra de tidlige dager” (se 1 Sam 22:1-2; 23:3, 5, 13; 24:4-5, 7-8 etc.). Byen blir senere kalt Davids by etter at han har erobret den (2 Sam 5:9).¹²¹ Det å sette sitt eget navn på noe var et tegn på ”eierskap”, noe vi ser tydelig ved f. eks Aleksander som etablerte en rekke byer med sitt navn, og Hadrian som gav Jerusalem navnet Aelia Capatolina i 136 CE. Det samme gjorde altså David, og dermed hadde ikke Nord Israel

¹¹⁷ Becker, J, 1980, Side 25

¹¹⁸ Becker, J, 1980, Side 26

¹¹⁹ Becker, J, 1980, Side 28

¹²⁰ Cline, E. H, 2004, Side 11

¹²¹ Willis, J. T, 2004, side 138

eller Juda noe politisk rett til byen.¹²² Dette gjør den politiske situasjonen spent, ved at David må balansere mellom Nordriktet, Juda og Jerusalem. Hertzberg, gjengitt i Willis gir følgende forklaring på tilstanden:

As "the city of David", the captured city was not given to one of the tribes, but remained the property of the throne....David was now master of an easily defensible capital which in addition- an exceptionally important point for him- lay right on the border between 'Judah' and 'Israel' and was extra territorial on the land belonging to the tribes, so that neither of the two partners in the kingdom could feel themselves at a disadvantage.¹²³

Kronistene

Det er interessant å merke seg at det tegnes et ganske annerledes bilde av David hos kronistene. Her er han et komplett idealbilde, og det som er vesentlig er understrekingen av David og Davidsrikets betydning for Israel. Det finnes heller ingen negative trekk om David her, som man kan finne i 2 Sam.¹²⁴ Det er bare David og hans etterkommere som representerer de sanne konger, og bare Jerusalem kan være senter for dyrkingen av den ene sanne Gud, YHWH.¹²⁵ Fokuset på David er også tydelig i og med at hos Deuternomistene er det Salomo som bygger tempelet, mens hos kronistene er det David som gjorde alt forarbeidet.

Også erobringen har fått plass hos kronistene, i 1 Krønikerbok 11:4-8:

David og hele Israel drog nå til Jerusalem – det er Jebus; der bodde jebusittene. Innbyggerne i Jebus sa til David; "Her kommer du aldri inn!" Men David inntok Sion – borgen, som nå heter Davids-byen. David sa: "Den som først feller en jebusitt, skal være høvding og fører." Joab, Serujas sønn, kom først opp, og han ble høvding. David slo seg ned i borgen; derfor kalte de den Davids – byen.

Til forskjell fra fortellingen hos deuternomistene er det her fokus på Davids løytnant Joab, og dermed har denne fortellingen form som en eroblingsfortelling som er kjent i mange varianter i den antikke verden, hvor erobringen er suksessfull på grunn av en individuell heroisk innsats.¹²⁶

I Davids by kom jødedommen, men jebusittene ble tydeligvis igjen i byen selv etter erobringen. Hva gjorde så David med byen? Jo han fraktet arken med de ti bud til Jerusalem,

¹²² Willis, J. T, 2004, side 138

¹²³ Hertzberg sitert i Willis, J. T, 2004, side 138

¹²⁴ Barstad, H. M, 2003, Side 157

¹²⁵ Barstad, H. M, 2003, Side 157

¹²⁶ Bolin, Thomas. M, 2003, Side 190

og dermed blir alter- og tronemotivet et faktum i byen Jerusalem. Noen av disse fortellingene om David inngår også i det deuteronomistiske historieverk, og deres program er å sentralisere Israels offerkult til en plass som er designet av Gud, og dette er da Jerusalem og dens tempel.¹²⁷ Den samme tolkningen er å finne i det kronistiske, men her er det enda sterkere bånd mellom David og tempelet.

---

¹²⁷ Hoppe, L. J, 2000, side 48

Kapittel 6

Tempelet

128

Også angående tempelet så er det litt forskjellig tilnærming fra de forskjellige tradisjonene i de bibelske skriftene, og derfor skal jeg i dette kapittelet se på hva de ulike sier om tempelet og ikke minst om Jerusalem kulten, en retning som spiller en stor rolle i vår forståelse av Jerusalem i Det gamle testamentet.

Tempelet hos Deuternomistene

Etter at David hadde erobret Jerusalem, syndet han ved å ha en opptelling av folket for å vite hvor mange han kunne mønstre til krig (2 Sam 24). En av straffene som kom fra YHWH var en fryktelig pest (2 Sam 24:15) som drepte mange mennesker. For å bøte på sin synd skal David sette opp et alter på Aravnas -הַרְאֵרֶן- treskeplass, jebusitten, som han kjøpte.¹²⁹ (2 Sam 24:18-25) Det er på denne plassen som tradisjonen mener Salomo bygde sitt tempel. Ordet Aravna er et merkelig ord. Det ser ikke ut som et typisk hebraisk navn, og i den delen av episoden omtales navnet med en artikkel foran, noe som ikke er vanlig med navn. Det har blitt forklart med at det er et Hittite ord som betyr aristokrat eller et hurriansk navn som betyr herre. Uansett forklaring tyder dette på at eieren av denne plassen var den (tidligere?) kongen i byen, noe som også er mulig å lese ut av den hebraiske teksten 2 Sam 24:23; ”Kong Aravna gir alt til Kongen (David)”.¹³⁰ Det samme stedet er også ifølge tradisjonen stedet der Abraham forberedte seg til å ofre sin sønn Isak.¹³¹ Hit fraktet så David arken som inneholdt de to

¹²⁸ Hansen, K. Tempelet i Jerusalem fra Jerusalem modellen ved Israel Museum

¹²⁹ Grabbe, L. L, 2003, side 153

¹³⁰ Grabbe, L. L, 2003, Side 153

¹³¹ Cline, E. H, 2004, Side 30

steintavlene med de ti bud meislet inn (2 Sam 6). Arken hadde tidligere blitt flyttet fra sted til sted, blant annet i Shechem (Jos 8:33); Mizpah (Dom 20:1); Betel (Dom 20:27) og Silo (1 Sam 4:4). Dette fordi arken representerte det guddommelige nærværet i de områdene som israelerne befant seg.¹³² Når David hadde fått fraktet den inn til sin by danset han av glede (2 Sam 6:16) og han plasserte den i et telt. Dette teltet, eller tabernaklet, var flott dekorert, flerfarget. Den funksjonerte som et bevegelig hjem for den hebraiske guden, og deretter plasserte David den på den gamle kongens treskeplass.¹³³

David ønsket å bygge ut dette tabernaklet til et tempel for Herren for å kunne gi arken et permanent sted, men dette får han forbud mot å gjøre (2 Sam 7:1-3). I stedet er det da Davids sønn Salomo som får bygge et hus for Guds navn (2 Sam 7:13). Forfatterne av disse tekstene (deuternomistene) ønsket å rettferdiggjøre denne fravikelsen av tradisjonen (det var vanlig at Kongene fikk bygge tempel til byens Gud) med å notere at under Salomo fant israelerne endelig freden fra alle deres fiender.¹³⁴ Det er viktig å påpeke at dette tempelet ikke skulle være noe tempel *for Herren*, men et tempel for *Herrens navn*, og der kommer uttrykket fra blant annet 1 Kong 5:17 og 19, som er typisk deuternomistisk: Tempelet er stedet der Guds navn dveler.¹³⁵

Kronistene og Jesaja

Når det gjelder tempelet foretar kronistene en manipulering av de kilder de har til sin rådighet. Selv om kildene forteller at det er Salomo som bygget tempelet gir kronistene David æren for det ved å hevde at det var David som fikk ideen til tempelet og som dermed overrekte Salomo komplette planer om hvordan det skulle bygges.¹³⁶ Det er viktig å legge merke til at muligens i motsetning til Jesaja, som ser for seg en stor fremtid og kanskje et nytt Daviddynasti, så ønsker ikke kronistene dette. De knytter heller David til tempelet som en symbolbetydning, for det er ikke noe menneske som er konge i Jerusalem, men det er kun YHWH,¹³⁷ noe vi kjenner igjen fra blant annet Salme 48 (se ovenfor).

I følge 1 Kongebok 6:1 startet byggingen av tempelet i det fjerde året av Salomos styre, og det ble bygget med hjelp av ekspertise utenfor det israelske samfunnet (2 Kron 2:3-4). *Debir* var stedet der arken ble oppbevart, trygget ved hjelp av en kjerub, noe som var typisk i den nære

¹³² Hoppe, L. J, 2000, Side 49

¹³³ Cline, E. H, 2004, Side 30

¹³⁴ Hoppe, L. J, 2000, Side 49

¹³⁵ Hoppe, L. J, 2000, Side 49

¹³⁶ Barstad, H. M, 2003, Side 158-159

¹³⁷ Barstad, H. M, 2003, Side 159

Østen, og formet dermed den kosmiske tronen til YHWH.¹³⁸ Denne himmelske tronen kommer særdeles godt til uttrykk i Jesajaboken, i kap 6; Kallsberetningen til Jesaja:

I det året da kong Ussia døde, så jeg Herren sitte på en høy og mektig trone, og slepet av hans kappe fylte templet. Serafer stod omkring ham. Hver av dem hadde seks vinger. Med to dekket de ansiktet, med to dekket de føttene, og med to holdt de seg svevende. De ropte til hverandre: »Hellig, hellig, hellig er Herren Sebaot.

All jorden er full av hans herlighet.» Boltene ristet i dørtersklene når ropet runget, og huset ble fylt med røk.

Her opplever Jesaja å faktisk være i det aller helligste, å være inne i *dibir* av Salomos tempel.¹³⁹ Hvis vi sammenlikner denne beretningen med kallelsen av Esekiel (Esek 1:1) ser vi forskjellen og likheten mellom den himmelske og jordiske tronen. Tempelet er den andre parten i dette forholdet, og derfor er det viktig at man går til tempelet for å tilbe.¹⁴⁰

Jerusalemkulten

En viktig retning som allerede er nevnt tidligere i oppgaven er Jerusalemskulten, eller Sion teologien. Denne Sionteologien ikke er en enhetlig teologi. Det finnes noen spor rundt omkring i Det gamle testamentet, men det er i salmene vi finner det tydeligste uttrykket for denne teologien. Men først, for å få en forståelse av tempelet i GT må vi begynne å se på hvordan deuteronomistene forholder seg til denne teologien.

I følge det deuteronomistiske historieverket bestemmer Kong David seg for å føre arken inn i hovedstaden (2 Sam 2:6) og dermed blir byen også det kultiske sentrum i riket.¹⁴¹ Senere i 1 Kong 6 finner man fortellingen om at Salomo bygger ut tempelet på det samme stedet. Når kongen også innehar prestelige funksjoner betyr det at statskulten legitimerer og stabiliserer det kongelige styre, og sørger for en permanent eksistens og enhet i kongedømmet.¹⁴² Som vi tidligere har sett så ble en ikke ubetydelig del av jebusitter igjen i Jerusalem etter erobringen, og dermed fungerer kulten som en viktig institusjon for å holde balanse mellom de to folk. Til dette utnevner David to prester, Abiatar, som er linken til de gamle Israelske stammene, og Zadok, som mest sannsynlig var den tidligere jebuittisk presten i Jerusalem. David setter i tillegg Zadok over Abiatar, noe som illustrerer at David vil tillate den tidligere tradisjonen å

¹³⁸ Lundquist, J. M, 2008, Side 19

¹³⁹ Lundquist, J. M, 2008, Side 20

¹⁴⁰ Lundquist, J. M, 2008, Side 20

¹⁴¹ Albertz, A, 1994, side 128-129

¹⁴² Albertz, A, 1994, side 129

leve. Når Salomo kommer til makten går han faktisk til det steget å kvitte seg med Abiatar, og dermed gi all makt til Zadok og hans etterfølgere (1 Kong 4:2).¹⁴³ Derfor er det ingen umulighet at fortellingen om Melkisedek i Gen 14 er innsatt nettopp til dette formålet, å legitimere den gamle kulten i byen og dermed legitimere Kong David og Salomos handlinger (se ovenfor).

I Salomos etter hvert fantastiske tempel smelter disse to tradisjonene sammen til en YHWH-kult. Og denne kulten var opptatt av to ting, YHWHs kongedømme og Jerusalem som Guds by.¹⁴⁴ Dette kommer til uttrykk **צְבָא יְהוָה** – som ofte har vært oversatt til hærskares Gud, som jeg tidligere har gjennomgått (kapittel 2)

Salmene

Jeg har tidligere gått igjennom salme 46 og 48, men jeg skal se litt mer på disse nå i lys av Jerusalemskulten. Disse salmene går under betegnelsen Sionsalmer, og ble kalt dette for første gang av Hermann Gunkel. Dette er salmer som A.F. Kirkpatrick i 1902 mente hadde sprunget ut av hendelsen i 701,¹⁴⁵ og er kanskje det tydeligste uttrykket for Sionteologien i det gamle testamentet, kanskje med unntak av nettopp hendelsen i 701.

Salme 48 er dedisert til **לְבָנֵי־קָרַח** – Korahs barn. Dette var en gruppe musikanter fra annen tempelperiode, og denne dediseringen linker salmen til Sal 42-49; 84-84 og 87-88, hvor alle fokuserer på Jerusalem og dens tempelkult.¹⁴⁶ Vers 11-12 er tillegg i salmen, da de er i motsetning til resten av den; her er det en tiltalelse til Gud fra tempelet, mens resten taler om Guds nærvær i Sion som by.¹⁴⁷ Vers 12 ser heller ikke Sionberget på samme måte som i v. 2, men som senter av de judeiske byene kalt Siondøtrene. Vers 12 fjerner identifiseringen mellom fjellet og byen og refererer til fjellet som stedet for glede, mens Sion i vers 2-4 og 13-15 er stedet for tilbedelse.¹⁴⁸ Man kan si at det skifter fra Sion til Gud og hans tempel og understrekingen av forholdet mellom Gud og talerne.¹⁴⁹

¹⁴³ Albertz, A, 1994, side 129

¹⁴⁴ Alberts, A, 1994, side 132

¹⁴⁵ Clement, R. E, 1980, side 73

¹⁴⁶ Maier, C. M, 2008, side 32

¹⁴⁷ Maier, C. M, 2008, Side 34

¹⁴⁸ Maier, C. M, 2008, Side 34

¹⁴⁹ Maier, C. M, 2008, Side 34

I Salme 46 finner man opprinnelig to strofer, men TM har tre. I denne teksten har vi ord som **עֲלִיּוֹן** - Elyon, **יְהוָה זְבָאוֹת** - YHWH, hærskares Gud, og **אֱלֹהֵי יַעֲקֹב** - Jakobs Gud. Tittelen Elyon er forkortelse for "El Elyon", Gud den høyeste (se over). Jakobs Gud er Davids personlige støttespiller (2 Sam 23:1; Sal 20:2), som kriger og hevner av sine folk som i Sal 76:7; 94:1,7 og ikke minst i Salme 46.¹⁵⁰ **זְבָאוֹת** - Sebaot har jeg gått igjennom tidligere, men det kan nevnes her at dette uttrykket ofte er knyttet til paktsarken. Dette uttrykket er stadig brukt sammen med tittelen **יֹשֵׁב הַכְרֻבִּים** – "han som troner på kjerubene." (2 Sam 6:2). Tryggve N. D. Mettinger argumenterer for at de to guddommelige titlene hører sammen og kommer fra den israelske helligdommen i Silo, fra hvor de senere overførte arken til Salomos tempel og kjerubtronen.¹⁵¹ C. M. Maier sier dette ikke er umulig, men finner at Bernd Janowskis versjon er mer troverdig. Han mener de to titlene har vært knyttet til to ulike religiøse symboler; Sebaot til arken i Silo og "han som troner på kjerubene" til kjerubtronen i Salomos tempel. De ble linket når arken ble flyttet til tempelet under tronen (1 Kong 8:6).¹⁵² Disse to titlene uttrykker uansett, som vi har sett tidligere, at YHWH er kongen og guden over alle guder.

Salme 46 forteller også den kjente fortellingen om guddom mot kaos. Dette er kjent fra babylonske tekster, spesielt i beretningen om Enuma Eliskh. I den nære Østen var det de mektigste gudene og gudinnene som slo om orden og kongedømme.¹⁵³ Det interessante da med Salme 46 er at her tyder det på at denne kampen allerede er avgjort, og da blir YHWH ikke bare knyttet til kampen, men også til historien, YHWH har seiret.

Sion blir knyttet til noe mer enn kun det israelske folk, nemlig til å være navlen i verden. (Esek 38:12). Dette er tydelig når byen blir knyttet til Mount Zaphon; som er gudsfjellet nord i Syria og ikke til Sinaifjellet i sør, noe som ville vært mer nærliggende geografisk. Det er Sions eksistens som opprettholder verdenstilstanden.¹⁵⁴ På denne måten blir YHWH en super gud som har alle mulige krefter; han er verdens skaper, opprettholder, beseirer kaoskreftene, beseirer fiendtlige nasjoner osv.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Maier, C. M, 2008, Side 43

¹⁵¹ Mettinger gjengitt i Maier, C. M, 2008, side 43

¹⁵² Maier, C. M, 2008, side 44

¹⁵³ Maier, C. M, 2008, Side 44

¹⁵⁴ Albertz, R, 1994, side 136

¹⁵⁵ Albertz, R, 1994, side 137

Disse salmene sier ingenting om David eller monarkiet. Sionsalmene er mer opptatt av Sion, mens det er kongesalmene som ofte har blandingen av kongedømmet og Sion, f. eks i Salme 1, 2 og 110. Men Sionsalmene uttrykker håp om fred og rettferdighet knyttet til Davids rike,¹⁵⁶ noe som også Jesaja 1:21-28 virkelig uttrykker, ved at Jerusalem atter skal bli en trofast by og at det skal gjeninnsette trofaste ledere. Susan Gillingham er en av dem som mener at Sionteologien har preget hele Salmenes bok, og spesielt i 75 salmer er denne teologien viktig. Hun ser på salmene i et didaktisk lys (personlig fromhet) og eskatologisk (den fremtidige David), og salmene taler også om David som grunnleggeren av tempelet.¹⁵⁷ På denne måten er Sion både viktig for samfunnet i sin helhet, men også på det individuelle planet.

YHWH er folkets konge (Sal 47:9) på basis av at han er seierherre over andre nasjoner. YHWH har vist sin suverenitet i Davids briljante seire over de omkringliggende småstater, og som resultat har han reist seg til å bli universets konge over verdens nasjoner.¹⁵⁸ Edzard Roland har funnet fire motiver som går igjen i Sionteologien¹⁵⁹, et av disse motivene er nettopp Guds seier over kaoskreftene og Guds seier over nasjonene; eksempelvis salme 73:3, hvor det feires over Guds forsvar av Jerusalem, som har gjort all militær trussel mot byen totalt ineffektivt.¹⁶⁰ Dette betyr også at Israel er overmakten, ikke bare en spesiell by, men totalt makthavende over andre nasjoner. Også tittelen ”verdens skaper” tillegges YHWH, og dette kjenner vi også igjen fra Melkisedektradisjonen. I Gen 14, som vi har sett, sier han at han tror på en gud som er קִנֵּה שָׁמַיִם וָאָרֶץ – ”himmelens og jordens skaper”, og denne egenskapen tillegges så YHWH. I Jesaja 6:3 finner man også igjen denne type tematikk:

קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֵא כָּל-הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ

”Hellig, Hellig, Hellig er hærskares Gud, hele jorden er fylt av hans herlighet”

Denne teksten tyder da på at dette har vært en tradisjon i Jerusalem før YHWH overtok denne rollen. Gud er ikke bare en gud av historien, men også av naturen, han har skapt hele verden, ikke bare Israel.¹⁶¹ Det er vanskelig å si hvilken gud som har inspirert YHWH tradisjonen,

¹⁵⁶ Clement, R. E, 1980, side 88

¹⁵⁷ Gillingham, S, 2005, side 334

¹⁵⁸ Albertz, A, 1994, side 134

¹⁵⁹ Roland gjengitt i Hoppe, L. J, 2000, side 25

¹⁶⁰ Hoppe, L.J, 2000, side 31

¹⁶¹ Albertz, R, 1994, side 135

men muligens EL, eller også Sedek (Melkisedek – ”min Gud er Sedek”). Uansett, ved å bruke slike jubuittiske tradisjoner, binder YHWH seg til Jerusalem, som er Guds by.¹⁶²

Selv om Sionteologien har monarkiet som et av dens viktige faktorer, er det viktig å påpeke at det er forskjell mellom Davidideologien og Sionteologien.¹⁶³ De er faktisk ulike og springer ut av forskjellige tradisjoner, som nevnt ovenfor kan man kort si at Siontradisjonen er knyttet til, som nevnt ovenfor, YHWHs skapelse og hans tilstedeværelse i byen, mens Davidtradisjonen spiller på arkens plassering i Jerusalem. Senere i det deuteronomistiske historieverket kommer det en doktrine av kultsentralisering, og dette blir begrenset til Jerusalem (deut 12:5; 14:23).¹⁶⁴ Det er her Davidtradisjonen blir knyttet sammen med den spesielle særstillingen som Sion har i deuteronomistenes verk. Disse er opptatt av flere ting i forhold til David, nemlig legitimitet og suksesjon. Dette er basert på a) YHWHs valg av David som rettmessig etterfølger av Saul og b) Davids lojalitet ovenfor YHWH som blir demonstrert av hans behandling av Guds ark, gitt av YHWH herskarens Gud (2 Sam 6:2).¹⁶⁵ Derfor tas det i bruk betegnelser som Davids by. Suksesjonsmotivet finner uttrykk i 2 Sam 7 – der det blir lovet at dynastiet skal leve videre på Davids autoritet.¹⁶⁶ Mange har argumentert for at man finner en kongeideologi i Sionsalmer, men det er rart hvor lite det er å finne av nettopp konge og monarkiet i disse salmene. Dette tror jeg har med å gjøre at det i Sionteologien ikke er den jordlige konge som er makthavende i Jerusalem, men kun YHWH.

Jesaja

Hos Jesaja står ikke Sion først og fremst primært for tempelet, men mer for setet til Daviddynastiet og moderbyen i Juda, hvis ikke også Israel.¹⁶⁷ Selv om innholdet i kap. 1-39 av Jesajaboken handler om YHWHs forsikringer om beskyttelse for byen, er teologien ydmyk og ambisiøs nok til å tillate utslettelsen av Sion i 587 BCE, spesielt når denne teologien er sett i perspektiv av den store Jesaja-domstradisjonen.¹⁶⁸ Selv om Jesaja i all hovedsak er positiv til monarkiet, så har vi sett at dette ikke hindrer han i å kritisere ledelsen i byen ganske radikalt. Tradisjonen i Israel var å ta være på de fattige, en *noblesse oblige*, og som overhodet var

¹⁶² Albers, R, 1994, side 135

¹⁶³ Ollenburger, B. C, 1987, side 59

¹⁶⁴ Ollenburger, B. C, 1987, Side 61

¹⁶⁵ Ollenburger, B. C, 1987, Side 63

¹⁶⁶ Ollenburger, B. C, 1987, Side 63

¹⁶⁷ Houston, W. J, 2006, side 77

¹⁶⁸ Houston, W. J, 2006, side 77-78

kongen hovedansvarlig for dette.¹⁶⁹ Dermed er Jesajas kritikk mot lederne ikke bare eksplisitt rettet mot dem, men også mot kongen. Kongen har forsømt sin plikt, Jerusalem må renses for urett før den nye David kan gjenerobre tronen. Denne fremtidige Davidkongen får sitt uttrykk i tekster som Jes 9; 11 og 16, og disse tekstene har gjerne blitt betegnet som messianske. Denne Davidkongen er knyttet til at rett og rettferdighet er hans oppgave og at han er den fremtidige lederen som Jesaja venter på.

Som sagt er ikke Sionteologien en enhetlig teologi, eksempelvis er det ikke klokkeklart at de nevnte salmene er en definisjon på en Sionteologi. Disse salmene inneholder en rekke metaforiske uttrykk, noe som slett ikke er uvanlig å finne i nærliggende tradisjoner, blant annet i Mesopotamia og Egypt.¹⁷⁰ Men R. E. Clement argumenterer for at å tro at denne kulten på Davids tid kun var en adopsjon av gamle jebuitiske skikker, er en feiltagelse. Det er mer nærliggende at denne kulten, som er noe nytt, på tiden av Salomos tempel kunne ta fra et bredt spekter av arkitektur og kultur.¹⁷¹ Denne tradisjonen setter et slikt voldsomt fokus på Jerusalem foran andre byer i Israel, og Lutz og Roberts finner igjen dette temaet i Salme 2¹⁷², som er sett på som en innvielsessalme av Kongen; denne salmen handler kort og godt om at å gjøre opprør, og å gjøre opprør er umulig fordi YHWH passer på. Løfte om denne beskyttelsen er gitt til etterfølgerne til David, som er ”du” i v. 9 (likhet med salme 46:6 og 48:4).¹⁷³ Dette minner om det som tidligere har blitt nevnt, nemlig et motiv i Sionteologien, som kalles ”konflikt med nasjoner”- motivet. Det er helt tydelig at dette er representert her, og dermed kan man anta at dette er et viktig element i Sionteologien og i Davidideologien.

Vi har nå sett ulike bilder på både tempelet og Sion tradisjonen i Det gamle testamentet. Dette har også preget fortellingen om assyrernes beleiring av Jerusalem. Og det skal vi nå se nærmere på.

¹⁶⁹ Houston, W. J, 2006, side 79

¹⁷⁰ Clement, R. E, 1980, side 76

¹⁷¹ Clement, R. E, 1980, Side 77

¹⁷² Clement, R. E, 1980, Side 78

¹⁷³ Clement, R. E, 1980, Side 79

Kapittel 7

Assyrernes beleiring

Kong Hsekia var en mektig konge både hos deuteronomistene og kronistene, men etter en politisk vurdering ødelegger hele ettermålet, og han forlater et splittet og nesten totalt ødelagt rike, bortsett fra hovedstaden Jerusalem.¹⁷⁴ Hsekia er kjent for flere viktige ting, og den første er den religiøse reformen som han innfører. Hos kronistene (2 Krøn 29-31) fortelles det at han renset templer og gjør reform i kulten, og inkluderer nord riket (som var under assyrisk kontroll) i denne reformen. Mye kan tyde på at dette er lagt til for å fremme Salomos tempel, som vi har sett er viktig hos kronistene.¹⁷⁵ Hos deuteronomistene, er dette innvolvingen av nord viktig, for som vi har sett er det viktig å sentralisere denne kulten til kun Jerusalem, og det første steget for å gjeninnføre det davidiske imperium.¹⁷⁶ J. A. Soggins hevder at dette reformsarbeidet som er lagt til Hsekia gjør det mulig at han skal identifiseres med Emmanuel som blir annonsert i Jes 7:14-15, hvor en trofast konge skal etterfølge den onde Ahaz som sitter på tronen.¹⁷⁷

I 705 overtar Sakerib tronen fra sin far Sargon 2 i assyria, og har en tøff oppgave med å sikre sin trone. På denne tiden drev Hsekia et omfattende koalisjonsarbeide, og denne trengte hjelp fra egypt, selv om de bibelske tekstene taler om det motsatte synet fra Jesaja (30:1-5;31:1-3). I følge 2 Kong 20:12-19; Jes 39:1-8 og 2 Krøn 32:25-39 ber Hsekia til og med om hjelp fra den babylonske kongen.¹⁷⁸ Babylonerne hadde gjort opprør mot assyrerne, men Sankerib slo raskt ned på dette og vente seg vestover. Han beleiret og ødela en masse byer i Judaområdet. Assyrerne var en grusom krigsmaskin som virkelig la byene øde bak seg. Sankerib beleiret også Jerusalem, men denne byen stod i mot. På grunn av dens festninger og dens vann system (2 Kong 20:20; 2 Krøn 32:1-4;Jes 22:9b) som rett hadde blitt rustet opp stod de imot; og Jesaja 1:4-9 viser konsekvensene av beleiringen.¹⁷⁹ Uansett så er nok fortellingene om beleiringen som man finner i 2 Kong 18:19; Jesaja 36:2-22;37:1-7 og Krøn 32:1ff mye seinere og kan bare bli brukt minimalt for å rekonstruere hendelsen.¹⁸⁰

¹⁷⁴ Soggin, J. A, 1993, side 246

¹⁷⁵ Soggin, J. A, 1993,side 248

¹⁷⁶ Soggin, J. A, 1993, side 248

¹⁷⁷ Soggin, J, A, 1993, side 248-249

¹⁷⁸ Soggin, J, A, 1993, side 250

¹⁷⁹ Soggin, J, A, 1993, side 250

¹⁸⁰ Soggin, J, A, 1993, side 250

Utfallet av denne hendelsen er forskjellig og det interessante ved nettopp denne hendelsen er at det finnes tekstvitner fra begge sidene i konflikten. I 2 Kongebok 18:13-16 får vi vite:

I det fjortende året Hiskia var konge, rykket assyrerkongen Sakerib mot alle de befestede byene i Juda og tok dem. Da sendte Juda kongen Hiskia bud til assyrerkongen i Lakisj og sa: ”Jeg har båret meg ille at. Dra bort fra meg igjen, så skal jeg finne meg i det du pålegger meg.” Assyrerkongen påla Judakongen Hiskia å betale tre hundre talenter sølv og tretti talenter gull. Og Hiskia gav ham alt det sølvet som fantes i Herrens hus og i skattkamrene i kongens slott. På samme tid brøt kong Hiskia gullet av dørene i Herrens tempel og av dørkarmene, som kongen selv hadde overtrukket med gull, og gav det til assyrerkongen.

På den andre siden har man funnet annaler skrevet av Kong Sankerib selv:

As to Hezekiah the Jew, he did not submit to my yoke, I laid siege to 46 of his strong cities, walled forts and to the countless small villages in their vicinity, and conquered (them) by means of well-stamped (earth-) ramps and battering-rams brought (thus) near (to the walls) (combined with) the attack by foot soldiers, (using) mines, breeches as well as sapper work. I drove out (of them) 200,150 people, young and old, male and female, horses, mules, donkeys, camels, big and small cattle beyond counting, and considered (them booty). Himself I made a prisoner in Jerusalem, his royal residence, like a bird in a cage. I surrounded him with earthwork in order to molest those who were leaving his city's gate. His towns which I had plundered, I took away from his country and gave them (over) to Mitnti, king of Ashdod, Padi, king of Ekron, and Sillibel, king of Gaza. Thus I reduced his country, but I still increased the tribute and the *katrû*- presents (due) to me (as his) overlord which I imposed (later) upon him beyond the former tribute, to be delivered annually. Hezekiah himself, whom the terror-inspiring splendor of my lordship had overwhelmed and whose irregular and elite troops which he had brought into Jerusalem, his royal residence, in order to strengthen (it), had deserted him, did send me, later, to Nineveh, my lordly city, together with 30 talents of gold, 800 talents of silver, precious stones, antimony, large cuts of red stone, couches (inlaid) with ivory, *nînedu*-chairs (inlaid) with ivory, elephant-hides, ebony-wood, boxwood (and) all kinds of valuable treasures, his (own) daughters, concubines, male and female musicians. In order to deliver the tribute and to do obeisance as a slave he sent his (personal) messenger.¹⁸¹

Dette betyr at vi har to forskjellige kilder til den samme hendelsen, men hva som faktisk skjedde er et vanskelig spørsmål. I 1926 satte L.L. Honor, som er gjengitt hos Clement i 1980, opp noen muligheter for hva som kan ha skjedd i 701:

- 1) Den bibelske fortellingen i 2 Kong 18:17-19:37 er en legendarisk fortelling om hva som skjedde. Og at det er Sankeribs annaler som er den historisk korrekte.

¹⁸¹ Pritchard, James B, 1955, Side 288

- 2) Den bibelske fortellingen beskriver en hendelse som skjedde etter hendelsen i 701. Hvis så forteller annalene og den bibelske gjengivelsen om to forskjellige hendelser.
- 3) Den bibelske fortellingen forteller om en hendelse etter år 701 som det ikke finnes noen kilder til i den assyriske leiren. Dette er en modifikasjon av punkt 2.¹⁸²

Jeg mener man muligens kan gå bort i fra punkt 2 og 3 ved å ta i bruk en tredje kilde som forteller om den samme hendelsen. Man finner nemlig også en kilde om dette i Josephus:

Now Hezekiah, the king of the two tribes, had occupied the throne for fourteen years when the king of Assyria, named Sennacherib, marched against him with a great armament and took by storm all the cities of the tribes of Judah and Benjamin. And he was about to lead his force against Jerusalem also, but before he could do so, Hezekiah sent envoys to him and promised to submit to him and pay whatever tribute he should impose.....But when the Assyrians received the money, he paid no regard to the agreement he had made; instead, while he himself took the field against the Egyptians and Ethiopians, he left behind his general Rabsaris with a large force, and also two other commanding officers, to sack Jerusalem.¹⁸³

Josephus hjelper oss her til og i hvert fall stille spørsmål ved det en del forskere har foreslått, at 2 Kong 18:17-19:37 forteller om en annen hendelse enn den i 701 BCE. Denne litt fantasifulle tanken om to beleiringer har dukket opp fordi man ikke har hatt fokus på det som faktisk er likt mellom de to tekstvitnene, og heller vurdere forskjellene utefra de ulike agendene de to sidene hadde. Begge sidene har brukt hendelsen til propaganda.

Man er nok nødt til å erkjenne at man ikke kommer til å kjenne hele sannheten rundt denne hendelsen, men i stedet vurdere teksten litterært og teologisk. Det er da to tunge teologiske emner som er interessante å se på i den sammenheng; Daviddynastiet og Jerusalems spesielle betydning foran andre byer i Israel.¹⁸⁴

Interessant for oss i denne sammenheng er også at Jesaja selv dukker opp som en medvirkende rolle i denne situasjonen. I 2 Kong 19:2-7 sender Heskia to tjenere til Jesaja for å få råd i den fortvilende situasjonen som de nå har havnet i. Jesaja taler da disse ord (2 Kong 19: 5-7:

Da kong Hiskias menn kom til Jesaja, sa han til dem: "Si til deres herre: Så sier Herren: Vær ikke redd for de ord du har hørt, de hansord assyrerkongens menn har talt mot meg. Nå vil jeg gi ham den

¹⁸² Honor, L.L gjengitt i kortformat i Clement, R.E, 1980, side 13 og 14

¹⁸³ Josephus, 1937, Bok X, side 157 og 159

¹⁸⁴ Clement, R.E, 1980, side 11

innskytelsen at han skal vende tilbake til sitt eget land når han får høre et rykte; og der vil jeg la ham falle for sverd.

Hesekia har ingenting å frykte for han har Herren på sin side. Slik direkte forkynnelse finnes ikke i Jesajaboken, men det finnes flere segmenter, spesielt i den første delen av boken som tyder på den samme type budskap, det er derfor umulig å konkludere med at det ikke skulle harmonere.¹⁸⁵ Man kan da spørre seg om denne teksten er skrevet som en oppfyllelse av profetiene som finnes i Jesaja, eller om det er omvendt, altså at Jesajaboken er preget av situasjonen i år 701. Alternativt kan man også tenke seg at de begge springer ut av den samme sirkelen av forfattere, og dermed ment å skulle utfylle hverandre.¹⁸⁶

Hovedkildene i Jesaja til denne hendelsen finner vi i kap 28-31; 36-38 og i kap 1. I kap 28:1-6 er det orakler mot nordriket som er i sentrum, og deres sosiale moral.¹⁸⁷ Denne bruken av nordrikets fall finner vi i Mika 1 og i 2 Kong 17:7-41. Jesaja ser her lederskapet som så omtåket at de tror de kan beseire de mektige assyrerne.¹⁸⁸ Lederne bryr seg ikke noe om Jesajas advarsler, og profeten fordømmer befolkningen. I 28:14-22 finner vi kritikken mot å gå i allianse med Egypt. Den eneste virkelige sikkerhet kommer fra YHWH, som sørger for et sikkert sted i Sion for de som stoler på ham, men forneker de som heller vil søke sikkerhet i Egypt.¹⁸⁹

Som vi har sett så er det noen viktige teologiske poeng i denne teksten som Jesaja helt klart har blitt preget av. YHWH setter Jerusalem i en særstilling, og dette er knyttet til kongehuset, og spesielt David og hans etterfølgere. Denne type interesse for Jerusalem, dens særstilling, finner man altså igjen i Salmenes bok, og da særdeles i de såkalte Sionsalmer (se over). Gerhard Von Rad er en av de forskerne som er skråsikker på at Jesajas omtale av hendelsen i 701 springer ut av disse Sionsalmene og Siontradisjonen.¹⁹⁰ Han anser at Jesaja er sterkt preget av denne Jerusalemkulten (se over), han sier at denne kulten er til å ta og føle på.¹⁹¹ Det handler om YHWHs beskyttelse av Jerusalem. I årene etter Von Rad har det etter hvert dukket opp en knippe forskere som hevder at denne teologien ikke er like rådende i

¹⁸⁵ Clement, R.E, 1980, side 15

¹⁸⁶ Clement, R.E, 1980, side 15

¹⁸⁷ Barton, J, 1995, side 37

¹⁸⁸ Barton, J, 1995, side 37

¹⁸⁹ Barton, J, 1995, side 38

¹⁹⁰ Von Rad, G, 1994, side 115

¹⁹¹ Von Rad, G, 1994, side 116

Jesajaboken som Von Rad antar. Sheldon Blank er en av dem; han sier at Jesaja forkynte Jerusalems fall og at de tekstene som tillegger Guds kontinuerlige beskyttelse av Sion er senere tillegg og utvidelser.¹⁹² Andre som James Ward og Christopher Seitz anser det som ytterst vanskelig å arbeide med denne siden av Jesajas profetier og Sion motivet som finnes der.¹⁹³ Ved min gjennomgang av Jesaja 1:21-28 tror jeg ikke det vil være feil å anse Jesajaboken som inspirert og preget av denne Jerusalemkulten. Jeg tror Leslie J. Hoppe kan ha rett da han sier at Jesaja prøver å demytologisere Siontradisjonen ved å legge til at Gud grunnla Sion som et tilholdsted for de fattige. På denne måten humaniserer han det mytologiske motivet om Sions egenskap som Guds bosted på jord. For profeten er utøvelsen av rettferdighet for de fattige grunnen til at Gud skapte Jerusalem.¹⁹⁴

---

¹⁹² Blank gjengitt i Hoppe, L. J, 2000, side 57

¹⁹³ Hoppe, L. J, 2000, side 57

¹⁹⁴ Hoppe, L. J, 2000, side 58

Kapittel 8

Avslutning

I gjennom denne oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i Jesaja 1:21-28, dette for å se om denne teksten er en bra tekst å bruke hvis man skal arbeide med Jerusalem i Det gamle testamentet. Etter å ha brukt høsten 2010 på nettopp dette arbeidet må jeg kunne konkludere bekreftende på det. I denne teksten forteller Jesaja oss om en by som tidligere har vært full av rett og rettferdighet for de svake og fattige, men nå har alt forsvunnet og det er kun bestikkelser og mordere tilbake. Denne rettferdigheten som Jesaja tenker på er sterkt knyttet til kongedømmet; hvor nettopp rettferdighet er en av de viktigste grunnferdighetene til kongen. Ved å vise til flere tekster har jeg funnet ut at det er en spesiell sammenheng mellom rettferdsbegrepet og Kong David og hans hus i Det gamle testamentet. Ved hjelp av Mika og andre Jesaja tekster har jeg avdekket at det er den nye David som Jesaja venter på, og før han kan komme må YHWH rense Jerusalem for all den uretten som råder i byen. Bare da kan Jerusalem igjen bli rettferdighetsbyen som den en gang har vært.

Jesaja er uten tvil påvirket av andre tradisjoner i Det gamle testamentet. Og jeg har gått igjennom de ulike bildene som finnes av både kong David og Jerusalem som tempelby. Hos deuteronomistene har vi sett at David får lovnaden om Daviddynastiet, og det blir påpekt at det er Salomo som bygger tempelet. Hos kronistene derimot er det David som ideal som er viktig, og at det kun er David og hans hus som er de rette kongene. Her blir det også påpekt at det er David som gjorde alt forarbeidet til tempelet, og at det var Salomo som gjorde det i praksis. Man kan si at Jesaja ligner på det kronistiske med sin fokus på David, men forventningen om en ny fremtidig David er forskjellig. Kronistene venter seg ikke et nytt og stort dynasti, for det er YHWH som er den rette kongen.

Jeg har sett på Jerusalemskulten, eller Sion teologien for å se om denne kan ha preget Jesaja. Og det har den nok til en viss grad gjort. Spesielt i Salmene finner vi sporene etter en slik tradisjon. YHWH har valgt seg ut Sion som sin spesielle by, og byen er verdens sentrum og uinntakelig for byens fiender. Vi har sett at det er en viss forskjell mellom Sionteologien og Davidideologien, hvor hos den første er det YHWHs tilstedeværelse som teller, mens i den andre er det paktens inntog og YHWHs løfte til David om evig dynasti. Jesaja har nok vært preget av Jerusalemskulten, men jeg tror han er vel så mye preget av Davidideologien. Han forventer som nevnt den nye David, og det er nettopp denne kongen som skal lede byen inn på rettferdighetens sti. Jesaja kan ha blitt preget av denne kulten via hendelsen i 701, men

Jesaja har hele tiden har et litt annet utgangspunkt for byen. Den er primært stedet for alle de fattige og nødlidende, og det er borgerens og kongens plikt å forsvere å sørge for disse. Vi ender på mange måter i verset som innleder denne oppgaven (side 3):

Herren har grunnlagt Sion,
og der skal de vergeløse i hans folk
finne et tilfluktssted

195

¹⁹⁵ Hansen, K, Tempelplassen i Jerusalem

Litteraturliste

Bøker:

Albertz, Rainer, 1994, *A history of Israelite religion in the old testament period – Volume 1*
London: SCM Press Ltd

Barstad, Hans, M, 2003, *En bok om det gamle testamentet* Oslo: Det teologiske fakultet,
Universitetet i Oslo

Barton, John, 1995, *Isaiah 1-39* England: Sheffield Academic Press

Becker, Joachim, 1980, *Messianic expectation in the old testament*, Edinburgh: T&T Clark
Ltd

Bolin, Thomas M, 2003, "The making of the Holy city: On the foundations of Jerusalem in
the Hebrew Bible" i *Jerusalem in Ancient History and Tradition* Edited by Thomas L.
Thompson, London and New York: T&T Clark International

Childs, Brevard S, 1979, *Introduction to the Old Testament as scripture* London: SCM Press

Clement, R. E, 1980, *Isaiah and the deliverance of Jerusalem* Sheffield: JSOT Press

Cline, Eric H, 2004, *Jerusalem besieged: from ancient Canaan to modern Israel* Ann Arbor,
Mich: University of Michigan Press

Gillingham, Susan, 2005, "The Zion tradition and the editing of the Hebrew psalter" i *Temple
and worship in biblical Israel* Ed: John Day, T&T International

Grabbe, Lester L, 2003, "Ethnic groups in Jerusalem" i *Jerusalem in Ancient History and
Tradition* Edited by Thomas L. Thompson, London and New York: T&T Clark International

- Hoppe, Leslie. J, 2000, *The holy city – Jerusalem in the Theology of the Old Testament*
Collegeville Minnesota: The Liturgical Press
- Horton Jr. Fred L, 1976, *The Melchizedek tradition* Cambridge: University Printing House
- Houston, Walter J, 2006, *Contending for Justice* London: T&T Clark
- Johnson, Aubrey R, 1967, *Sacral Kingship in ancient Israel* Cardiff: University of Wales Press
- Josephus, 1937, *Jewish antiquities, Books IX-XI* Translation by Ralph Marcus. Cambridge: William Heinemann LTD
- Leclerc, Thomas L, 2001, *YAHWEH is exalted in Justice – Solidarity and conflict in Isaiah*
Minneapolis: Fortress Press
- Lundquist, John M, 2008, *The temple of Jerusalem – Past, present, and future* Westport, Connecticut: Praeger
- Maier, Christil M, 2008, *Daughter Zion, Mother Zion* Minneapolis: Fortress Press
- Marrs, Rick. R, 2004, “Back to the future: Zion in the book of Micah” i *David and Zion – biblical studies in honor of J.J.M. Roberts* Ed: Bernhard F. Batto and Kathryn L. Roberts, Indiana: Eisenbrauns
- Mierop, Marc Van De, 1999, *The ancient Mesopotamian City* New York: Oxford University Press
- Mowinckel, Sigmund, 1980, *Offersang og sangoffer* Oslo: Aschehoug
- Ollenburger, Ben C, 1987, *Zion, the city of the great king: a theological symbol of the Jerusalem cult* Sheffield : JSOT Press
- Soggin, J Alberto, 1993, *An introduction to the history of Israel og Judah* London: SCM Press

Sawah, Firas, 2003, "Jerusalem in the time for the Kingdom of Judah" i *Jerusalem in Ancient History and Tradition* Edited by Thomas L. Thompson, London and New York: T&T Clark International

Tångberg, Arvid og Kartveit, Magnar, 2003, "Profetar" i *Det gamle testamentet – en analyse av tekstar i utval* 3. utgave. Red: Magnar Kartveit, Oslo: Det norske samlaget

Von Rad, Gerhard, 1994, *Profetenes budskap – utdrag* Oslo: Gyldendal norsk forlag

Weinfeld, Moshe, 1992, "Justice and righteousness – משפט וצדקה – The expression and its meaning" i *Justice and Righteousness – Biblical themes and their influence* Edited by Henning Graf Reventlow og Yair Hoffman, Sheffield: Sheffield Academic Press

Willis, John T, 2004, "David and Zion in the theology of the Deuteronomic history: Theological ideas in 2 Samuel 5-7" i *David and Zion – Biblical studies in honor of J. J. M. Roberts* Ed: Bernard F. Batto and Kathryn L. Roberts, Winona Lake, Ind. : Eisenbrauns

Kommentarer

Blenkinsopp, Joseph, 2000, *Isaiah 1-39* Random House, Inc: New York

Eaton, John, 2005, *the Psalms* New York: Continuum

Kaiser, Otto, 1983, *Isaiah 1-12* London: SCM Press Ltd

Kaiser, Otto, 1972, *Isaiah 1-12* Bloomsbury Street London: SCM Press LTD

Watts, John D.W, 1985, *Isaiah 1-33* World Biblical Commentary: United States of America

Von Rad, Gerhard, 1972, *Genesis* London: SCM Press Ltd

Weiser, Arthur, 1962, *The Psalms* London: SCM Press Ltd

Oppslagsverk

The Anchor Bible Dictionary Volume 3 H-J, 1992, Red: David Noel Freedman Doubleday: New York

Anchor Bible Dictionary Volume 4 K-N, 1992, Red: David Noel Freedman Doubleday: New York

Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon, Bind 14, 1998, Oslo: Kunnskapsforlaget

Kee, Howard Clark, 1997, *The Cambridge Companion to the Bible* Cambridge: Cambridge University Press

Pritchard, James B, 1955, *Ancient Near Eastern texts: relating to the Old Testament* Princeton, N. J: Princeton University Press

The context of Scripture : canonical compositions, monumental inscriptions, and archival documents from the Biblical world 2000, ed: William W. Hallo ; associate editor K. Lawson Younger ; project editor David E. Orton, Leiden : Brill

Nettsider

Miller, Fred. 2001. *The Translation of the Great Isaiah Scroll* URL:

<http://www.ao.net/~fmoeller/qa-tran.htm> [Sist besøkt 24.09.2010]

Kvanvig, Helge. S. 2008. *Profetenes teologi* URL: Teologisk fakultet, Fronter, Rom Teol 4101. [Sist besøkt 23.09.2010] Undervisningsstoff brukt til emnet Teol 4101:

Gammeltestamentlige kjernetekster ved Det teologiske fakultet høst 2008

Kvanvig, Helge. S. 29.10.2008. *Time 11 Profetiske domsord* URL: Teologisk fakultet, Fronter, Rom Teol 4101 [sist besøkt 05.10.2010] Undervisningsstoff brukt til emnet Teol 4101: Gammeltestamentlige kjernetekster ved Det teologiske fakultet høst 2008

Kofstad, Per K, ”Sølv” i *Store norske leksikon* URL: <http://www.snl.no/s%C3%B8lv> [Sist besøkt 18.10.2010]

Gilgamesh Tablet 1, URL: <http://looklex.com/textarchive/mesopotamia/gilgamesh01.htm> [Sist besøkt 14.10.2010]

Gilgamesh Tablet 2, URL: <http://looklex.com/textarchive/mesopotamia/gilgamesh02.htm> [Sist besøkt 06.10.2010]

De nasjonale forskningsetiske komiteer. "Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi". URL: <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/> [Sist besøkt 08.11.2010]

Bilder

The prophets and sibyls of the Sistine Chapel. 2008-2010. URL: <http://www.italian-renaissance-art.com/Prophets.html>. [Sist besøkt 24.09.2010]

David av Michelangelo URL: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:David-Michelangelo-detail.png> [Sist besøkt 08.11.2010]

Hansen, Kenneth, 2010 – Bilder tatt under studietur til Israel og de palestinske områder høst 2010

Bibel

NO78 – Norsk bibelselskapets oversettelse fra 1978

BibleWorks versjon 7 – det hebraiske materialet er hentet fra dette programmet, og jeg har anvendt Biblia Hebraica Stuttgartensia